

OUD HOORN

Kwartaalblad

2020

4

42^e Jaargang

IN DIT NUMMER O.A.:

EEN LICHTEND VOORBEELD EN EEN INGELOSTE ERESCHULD; KERMFOTO OP EEN METALEN PLAATJE; VROEDVROUW ANTJE HILBRANDS-DE BOER HIEP HOORN AAN 6.000 NIEUWE INWONERS; DE JAMMERLIJKE KOLONISATIEPOGING AAN DE AMAZONE VAN JAN REEPS; VAN GORREDIJK NAAR HOORN, VERWANTSCHAP VAN HOORNSE MIDDENSTANDERS; 'ONS JEGENWOORDIGE PAUS', FRANÇOIS VAN BREDEHOFF

V O O R W O O R D

Jaap van der Hout

Slag op de Zuiderzee

Het verleden leeft: er wordt breed gezocht naar onze identiteit en waar we als gemeenschap vandaan komen. Dit komt tot uiting in bijvoorbeeld de tv-serie over de tachtigjarige oorlog, maar ook in discussies rond de Gouden Eeuw, het standbeeld van Jan Pieterszoon Coen en ons slavernijverleden. In onze zoektocht naar onze identiteit is het goed om bij keerpunten in onze geschiedenis stil te staan, ook lokaal. Over drie jaar is het 450 jaar geleden dat de Slag op de Zuiderzee op het Hoornse Hop werd uitgevochten (op 11 en 12 oktober 1573). De overwinning luidde het begin van de Gouden Eeuw in onze regio in. Met uitzondering van het 'stripverhaal' op de Bossuizen en het gedenkteken op het voormalig weeshuis is er weinig dat herinnert aan dit zo belangrijke deel van ons verleden. Een verleden waarin de plaatselijke matroos Jan Haring alleen nog bekend is door de steeg die naar hem vernoemd is en niet vanwege zijn heldhaftige daad die hij met de dood heeft moeten bekopen. Hij haalde immers de vlag uit de mast van het Spaanse admiraliteitsschip. Vorig jaar is een klein gezelschap actief aan de slag gegaan om de Slag op de Zuiderzee zichtbaarder te maken. Dat heeft geleid tot activiteiten tijdens het Cultureel Weekend van 2019, een promotiefilmpje en aandacht voor de slag in de lokale media. Deze initiatiefgroep bestaande uit vertegenwoordigers vanuit het Westfries Museum, de afdeling Archeologie van de gemeente Hoorn, het Westfries Archief en de vereniging Oud Hoorn, heeft in 2019 een eerste plan van aanpak geschreven. Men kwam tot de ontdekking dat er nog veel informatie ontbreekt. In hun voorstel is veel ruimte ingericht om meer historische precisie te brengen in deze belangrijke geschiedenis. Wat er over is geschreven is meestal van vele jaren later en overgebleven uit de overlevering. Burgemeester en wethouders zijn wel enthousiast over de aanpak, maar zien voornamelijk geen ruimte om het plan financieel te ondersteunen. Het is te danken aan een gelukkige samenloop van omstandigheden en de alertheid van de Hoornse afdeling Archeologie dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de bodem van het Hoornse Hop nu laat scannen naar onderwaterschatten als scheepswrakken, kanonnen en wat je nog meer op de bodem van het Hoornse Hop kan vinden. Het kan een start zijn naar de ontbrekende schakels

in het verhaal over de Slag op de Zuiderzee. Daarnaast denken de initiatiefnemers aan een jaarlijks terugkerend evenement met als hoogtepunt natuurlijk 11 en 12 oktober 2023 voor de viering van de Slag. Hoe mooi zou het zijn als we komend jaar, begin oktober 2021, al een eerste start kunnen maken met zo'n jaarlijkse viering. Want het verhaal van de Slag op de Zuiderzee hoort immers bij de identiteit van Hoorn.

MUSEUM VAN DE TWINTIGSTE EEUW

Krententuin 24 (Oostereiland)
1621 DG Hoorn
tel. 0229-214001
Geopend:
maandag t/m vrijdag 10.00-17.00 uur
zaterdag en zondag 12.00-17.00 uur
www.museumhoorn.nl

Westfries Museum

Roode Steen 1, Hoorn
tel. 0229-280022
Geopend: 1 april t/m 31 oktober, maandag t/m vrijdag 11.00-17.00 uur; 1 november t/m 31 maart; dinsdag t/m vrijdag, 11.00-17.00 uur. Het gehele jaar zaterdag en zondag 13.00-17.00 uur
www.wfm.nl

Westfries Archief

Blauwe Berg 5c, Hoorn
tel. 0229-282500
Studiezaal open:
dinsdag en vrijdag 9.00-17.00 uur
Voor meer informatie:
www.westfriesarchief.nl

Vereniging Oud Hoorn

Onder de Boompjes 22
1621 GG Hoorn
tel. 0229-273570
Email: info@oudhoorn.nl
www.oudhoorn.nl
Geopend: dinsdag en donderdag 10.00-16.00 uur
zaterdag 10.00-14.00 uur

Houd rekening met mogelijk andere openingstijden ivm corona.

COLOFON

Kwartaalblad
Vereniging Oud Hoorn

Bestuur:

Jaap van der Hout, voorzitter,
Matt Wever, secretaris,
Jos Renckens, penningmeester,
Ron Dol, Jan Haring, Anja Morit.

Ereleden:

J.C. Kerkmeijer (1875-1956)
mr.dr. B. R. Canneman
(1909-1982)
H. Krijgsman (1914-1990)
D. Breebaart (1905-2002)
C. Kupperts (1920-1990)
drs. H.M. van den Berg
(1918-2005)
J.L.N. Dijkstra (1930-1992)
J.M. Baltus (1939-1994)
J.P.H. van der Knaap (1936-2007)
J.E.J. Lamers
A. de Graaf
L.P.M. Hoogeveen
A. Boezaard
F. Uiterwijk
A.G.F. van Weel
E.S. Ottens
E.L. van Iersel

Foto's/illustraties:

Dijklander Ziekenhuis
Frans van Iersel
Rita Lodde-Tolenaar
Egbert Ottens
Vereniging Oud Hoorn
Marcel Rob (WFM)
Wijda de Rooij-Hilbrands
Rijksmuseum
Henk Sas
Arnoud Schaake
Bert Schaper
Koninklijk Instituut voor de
Tropen
Westfries Archief
Westfries Museum
Willy Wiggelaar

ISSN: 2213-7009

Bij de Voorplaat

Het laatste nummer van deze jaargang ligt alweer voor u. Een jaar dat in alle opzichten anders verliep dan alle voorgaande jaren waarin we dit blad maakten. En een jaar dat nog lang in het geheugen van de wereld en ons land zal voortleven. Covid-19 domineerde ons leven en bepaalde ons bij de kwetsbaarheid van ons bestaan en onze afhankelijkheid. Afhankelijk van wetenschap en zorg. En van moeilijke politieke keuzes. In dit nummer staat met twee artikelen de zorg ook centraal. Op de voorplaat ziet u de glassculptuur die JChristiaan Heydenrijk maakte en die

eind september net voor de opleving van de tweede virusgolf kon worden onthuld in de naar Odile Moereels vernoemde binnentuin van het Dijklander Ziekenhuis. Een ingeloste ereschuld. Terecht werd tijdens die bijeenkomst de link gelegd naar de rol van zuster Moereels tijdens de oorlog als directrice van het Stadsziekenhuis en de zware taak waarvoor het zorgpersoneel nu wordt gesteld. In een tweede artikel gaat Wijda de Rooij-Hilbrands in op de grote rol die haar moeder, verloskundige Antje Hilbrands-de Boer, heeft gespeeld aan het begin van het leven van zo'n zesduizend inwoners van onze stad. Daarbij valt de betekenis van 'de machtigste regent' die Hoorn ooit heeft gekend, door Arnoud Schaake opgetekend, geheel in het niet. Al zal François van Bredehoff daar misschien anders over hebben gedacht. Egbert Ottens schrijft over de betrekkelijkheid van grootse plannen en het leven in het artikel over de belevenissen van Horinees Jan Reeps. Rita Lodde, tot slot, neemt ons mee in de onvermoede verwantschap van een aantal Hoornse middenstanders. Kortom: veel lezenswaardigs hopen wij.

Rest ons als redactie om u, ondanks alle onzekerheid, een goed nieuw jaar toe te wensen. Houd u aan de richtlijnen en blij gezond!

IN DIT NUMMER

VOORWOORD

Jaap van der Hout
PAGINA 158

EEN LICHTEND VOORBEELD EN EEN INGELOSTE ERESCHULD

Egbert Ottens
PAGINA 160

ANTJE HILBRANDS-DE BOER.
POPULAIRE VROEDVROUW
HIEP HOORN AAN 6.000
NIEUWE INWONERS
Wijda de Rooij-Hilbrands
PAGINA 164

KERMISFOTO OP EEN METALEN PLAATJE

Bert Schaper
PAGINA 163

IN MEMORIAM
TRUDY DE ROOY-FIKKE
Hieke Stapel
PAGINA 171

DE JAMMERLIJKE
KOLONISATIEPOGING AAN DE
AMAZONE VAN JAN REEPS

Egbert Ottens
PAGINA 172

SCHENKINGEN AAN
OULD HOORN
Hans Rijswijk
PAGINA 179

'ONS JEGENWOORDIGE PAUS'.
FRANÇOIS VAN BREDEHOFF
DE MACTIGSTE REGENT VAN
HOORN
Arnoud Schaake
PAGINA 180

WAT WIL IK VROEGER
WORDEN?

Marjan Schaake-Schagen
PAGINA 186

LEZERS SCHRIJVEN
PAGINA 187

VAN GORREDIJK NAAR
HOORN. VERWANTSCHAP VAN
HOORNSE MIDDENSTANDERS
Rita Lodde-Tolenaar
PAGINA 188

STADSBEELD
Jaap van der Hout
PAGINA 197

VERLEDEN & HEDEN
WILLY WIGGELAAR
PAGINA 200

EEN LICHTEND VOORBEELD EN EEN INGELOST

EGBERT OTTENS

Driekwart eeuw nadat zuster Odile Moereels als directrice van het Hoornse Stadsziekenhuis met pensioen ging, werd in de naar haar vernoemde binnentuin van het Dijklander Ziekenhuis een kunstwerk tot haar nagedachtenis onthuld. Vanwege de coronamaatregelen was het een bescheiden, sobere bijeenkomst en wellicht daardoor indrukwekkender en meer passend bij de vrouw die, als toonbeeld van moed en menselijkheid in de donkere oorlogsjaren, hier een

Glassculptuur Odile Moereels

memorieplek kreeg. De nicht van Odile Moereels, Ties van Venetië-Moereels, bijna 90 jaar oud, en Ymke Fokma, lid van de Raad van Bestuur van het Dijklander Ziekenhuis en in die functie in de voetsporen tredend van zuster Moereels, verrichtten de onthulling waarbij ook burgemeester Jan Nieuwenburg aanwezig was.

Een ingeloste ereschuld

Het was dagbladjournalist en kwartaalbladredacteur Herman Lansdaal die rond de viering van 50 jaar vrijheid in 1995 een artikel over de drie moedige vrouwen Aaf Dell, Dieuw van Vliet en Odile Moereels schreef. Lansdaal haalde de geschiedenis op van de acht onderduikers, onder wie enkele Joodse mannen, die in het hol van de leeuw, de conciërgewoning achter de Ortskommandantur, het naziregiem trachtten te trotseren en van de onderduikers in het ziekenhuis. Aaf Dell en Dieuw van Vliet woonden in de achter het statige Waterschapspand gelegen dienstwoning, waar Odile Moereels, nauw bevriend met de beide vrouwen, vaak op bezoek kwam. Een van de Joodse verpleegsters, Gerda Themans, was gehuwd met Ies Themans die bij Aaf en Dieuw was ondergedoken. In het ziekenhuis werd hun zoon Loekie geboren. Naar aanleiding van Lansdaals artikel riepen leden van Oud Hoorn het bestuur op zorg te dragen voor een passend monument. Dat leidde tot het reliëf aan de voorgevel van het Waterschapshuis met de beeltenis van Aaf Dell en Dieuw van Vliet van de hand van Thea van Lier. Een eerbetoon voor Odile Moereels raakte helaas in de vergetelheid. Met het artikel over zuster Moereels van Rita Lodde in het vorige Kwartaalblad en de glassculptuur van Odile Moereels met de kleine Loekie op haar schoot van JChristiaan Heydenrijk werd een ereschuld ingelost.

Koelbloedig, doortastend, moedig

Netty Salentijn, voorzitter van de commissie kunst en omgeving van het ziekenhuis, blikte terug op het project dat in coronatijd gerealiseerd moest worden. Kort na de eerste bijeenkomst in het ziekenhuis ging ons land op slot en moest alles digitaal en via de telefoon worden georganiseerd. Drie kunstenaars werd om een ontwerp gevraagd. Daaruit werd unaniem dat van JChristiaan Heydenrijk gekozen. Ondanks de lastige omstandigheden bleef de geplande onthullingsdatum, rond 1 oktober 2020 in beeld. Ties van Venetië-Moereels haalde herinneringen op aan haar tante. Odile had haar broer, de vader van

LOSTE ERESCHULD

Ties, in Batavia, via een telegram gevraagd om de baby, als het een meisje was, de namen van de beide grootmoeders te geven. David Moereels plakte er de naam van zijn oudere zus achter, aan wie hij veel dank verschuldigd was. Dus heette Ties officieel Jeanne Christine Odile Moereels. Als beginnend wijkverpleegster, aldus niet Ties, nam tante Odile tijdens de Eerste Wereldoorlog verlof om haar gewonde Belgische landgenoten aan het IJzerfront en in Ieper bij te staan. Veel wilde Odile daar niet over kwijt. Maar het moet vreselijk zijn geweest. Ties zag haar tante, met wie zij met haar halfzussen vaak op vakantie ging, als een klein, pittig dametje dat wist wat ze wilde en niet moest worden tegengesproken. Met haar liefste stemmetje leidde ze de Duitsers die haar ziekenhuis inspecteerden op zoek naar Joodse onderduikers, om de tuin en liet hun het hele ziekenhuis zien. Tot slot zei ze 'O, en dan hebben we hier nog de barakken, maar dan moeten we wel wat voorzorgsmaatregelen nemen want daar liggen net een paar zeer besmettelijke zieken.' 'Het was wel goed zo', antwoordden de militairen. Zij hadden genoeg gezien. 'Tante Odile was koelbloedig, doortastend en moedig.' Ties toonde aan het slot van haar herinneringen de erepenning van de gemeente Hoorn die haar tante bij het afscheid van haar ziekenhuis, najaar 1945, uit handen van burgemeester Leemhorst had ontvangen en de postuum verleende Yad Vashem onderscheiding.

Zorg opnieuw in de frontlinie

Ymke Fokma haakte op de woorden van Ties van Venetië in. Het is na 75 jaar nauwelijks voor te stellen hoe onbaatzuchtig en dapper en, gegeven het risico voor lijf en leven, hoe belangeloos Odile Moereels voor anderen heeft gezorgd. 'Dit beeld dat ons aan deze vrouw herinnert, maakt ons

als Dijklanders trots. De rol die zuster Moereels vervulde is de erkenning van vrouwelijk en verpleegkundig leiderschap in moeilijke tijden.' Daar trok Ymke Fokma de lijn naar de huidige crisis. 'In deze tijd waarin veel van de zorg wordt gevraagd, staan de zorgmedewerkers opnieuw belangeloos en barmhartig in de frontlinie.'

**Zilveren legpenning
gemeente Hoorn**

De cirkel is rond

Eddy Boom, voorzitter van Comité 40-45, sloot de bijeenkomst af. Voor hem was de cirkel met de onthulling in meer opzichten rond. Odile Moereels had eindelijk mede dankzij een rij sponsors haar eerbetoon gekregen en dit monument was de laatste activiteit in het kader van 75 jaar vrijheid. Eddy memoreerde de op 20 april jl. vanwege corona in stilte onthulde gevelsteen aan het Hoornse station ter herinnering aan de Hoornse Joden die op deze datum in april 1942 in opdracht van de bezetter met de trein naar Amsterdam waren vertrokken. Geen van hen keerde weer. Ook noemde hij de

**Onthullings-
bijeenkomst in Odile
Moereelstuin met Ties
van Venetië-Moereels
en burgemeester
Jan Nieuwenburg**

**Nicht Ties van Venetië-
Moereels haalt
herinneringen aan
haar tante op**

**Lid raad van bestuur
Dijklanderziekenhuis
Ymke Fokma**

Zilveren legpenning
Yad Vashem-
eremedaile

JChristiaan Heydenrijk
en partner
Arie de Jong

familie Van den Berge, waar baby Loekie enkele maanden na zijn geboorte werd opgevangen. De bezetter had het adres achterhaald. Abraham van den Berge werd in Buchenwald gevangen gezet en stierf kort voor het einde van de oorlog. Loekie Themans, de baby van toen, tegenwoordig wonend in Israël, had de plechtigheid uitgerekend op Jom Kippoer, Grote Verzoendag, graag bijgewoond, liet hij Rita Lodde voorafgaand aan de plechtigheid weten. Zodra de mogelijkheid zich voordoet, hoopt hij het kunstwerk met eigen ogen te kunnen zien.

Het glassculptuur
bij avond

Onthulling van het
sculptuur

Een emotionele zaak

Enkele dagen na de bijeenkomst stuurde JChristiaan Heydenrijk mij een bijzondere e-mail. Hij was vereerd geweest met de opdracht, temeer daar zijn beide ouders ook de Yad Vashem-onderscheiding hadden ontvangen voor hun werk in de oorlog naast een koninklijke onderscheiding voor hun bijdrage aan het Zwolse verzet. 'Ze zouden apetrots op me zijn geweest als ze dit nog mee konden maken. In mijn gedachten gluurden ze over mijn

schouder mee. Je begrijpt dat het werken aan dit beeld een emotionele zaak voor me was.'

Op het leven

Covid-19 was er de oorzaak van dat veel activiteiten in het kader van herdenken en vieren van 75 jaar vrijheid werden afgelast, afgeschaald of uitgesteld. Jammer, want met veel enthousiasme was er lange tijd aan gewerkt. Toch kon dit bijzondere

herdenkingsjaar in deze bijzondere tijd met de onthulling van dit monument waardig worden afgesloten. Er loopt een symbolische lijn tussen wanhoop, verderf en dood (station) enerzijds en hoop, menselijkheid en leven (ziekenhuis) anderzijds. L'chaim!

Kunstenaar
JChristiaan Heydenrijk
bij zijn glassculptuur

KERMISFOTO OP EEN METALEN PLAATJE

BERT SCHAPER

Er viel mij vanuit de fotocollectie van mijn schoonfamilie een ferrotypie in handen. Een ferrotypie is een foto op metaal, die veel op kermissen werd gemaakt en verkocht rond 1900. Het procédé stamt uit 1856 en het werd gebruikt tot in de twintiger jaren van de vorige eeuw. Het was als kermisfoto heel geschikt vanwege het korte ontwikkelproces. Ter plaatse werd, soms in een tent(je), soms in de camera (die daartoe enig formaat had) een zwartgelakt blikken plaatje van een lichtgevoelige laag voorzien. De nog natte plaat werd achter de lens in de camera geplaatst en de foto genomen. Er ontstond na ontwikkeling een spiegelverkeerd, maar wel rechtstreeks positief zichtbaar beeld. Na fixeren, spoelen en drogen, werd de foto van een beschermende laklaag voorzien. Daarna kon de foto al worden meegenomen.

Ze waren altijd donker. Dat komt omdat de positieve zichtbaarheid in principe neerkomt op lichtweerkaatsing op de zwartgekleurde ondergrond vanuit een zeer onderbelicht negatief beeld van de lichtgevoelige laag. Daardoor zijn de lichte delen grijs en de donkerste partijen, die vrijwel geen beeld

De originele ferrotypie

hebben gevormd, zó transparant, dat het zwart van het plaatje zichtbaar is. Ondanks de opzettelijke onderbelichting was het hoe dan ook zaak even niet te bewegen voor de geportretteerden. Op andere ferrotypieën leunde men dan ook vaak tegen een hek, boom of lantaarnpaal. Maar de dames staan mooi stil; ze staan er scherp op. Deze foto is terwille van de herkenbaarheid met moderne middelen beter zichtbaar gemaakt.

Waar staan we en wie zijn het?

We staan voor de kachel- en haardensmederij van Gijs de Rie op de Gouw 26. We zien dat de bestrating nog tot de gevel loopt. In het boek 'Hoorn, huizen, straten, mensen' zien we op pagina 86 het pand in onbewoonbaar verklaarde staat. Daar ligt een stoep, die er vóór 1923 vermoedelijk nog niet was, omdat De Rie er op straat auto's repareerde. Overigens vervaardigde Gijs de Rie ook brandkasten, waarvan er zeker één tot op heden nog in gebruik is.

We zien de zussen Trien (*3-6-1902 - links) en Jannie Veldt (*12-10-1901 - rechts), dochters van Maartje Appelman en Cor Veldt van de Zuiderdracht in Blokker. De beide meisjes zijn hun dochters Martha en Willy, twee nichtjes dus, bijna als tweeling gekleed, want ze scheelden maar weinig in leeftijd. De naaister had het patroon, dus het was een kwestie van dubbel stof inkopen. Dat het een echte kermisfoto betreft, is ten overvloede te zien aan de zuurstokken die de beide meisjes in de handjes geklemd hebben. Deze foto is een van de latere ferrotypieën, gezien de geschatte leeftijd van de meisjes. Ik houd het op ± 1935.

De beter herkenbare afbeelding in spiegelbeeld

ANTJE HILBRANDS-DE BOER

Portret van
verloskundige Antje
Hilbrands-de Boer
(1909-1991)

'Populaire vroedvrouw hielp Hoorn aan
6.000 nieuwe inwoners'

WIJDA DE ROOIJ-HILBRANDS

Al heel lang voelde ik de behoefte om de herinneringen aan mijn moeder met anderen te delen. Wanneer je zoals zij, meer dan 6.000 geboorten hebt begeleid, zou dat voor veel Horinezen een feest der herkenning kunnen zijn, bedacht ik. Want wat is er mooier dan herinneringen die je aan anderen kunt doorgeven.

Thuisbevallingen in perspectief

Thuisbevallingen in Hoorn werden eind jaren dertig in de vorige eeuw begeleid door twee zelfstandig werkende verloskundigen, die elkaar bij afwezigheid vervingen. Bij complicaties werd de hulp van de gynaecoloog ingeroepen, in het Stadsziekenhuis aan het Kerkplein, in het Sint Jansgasthuis aan de Koepoortsweg of in De Villa aan de Draafsingel. Een geliefde vroedvrouw was juffrouw Antje de Boer die sinds haar huwelijk met Dirk Jan Hilbrands in 1943 bekend stond als mevrouw Hilbrands. Zij startte haar praktijk in 1937 aan het Grote Oost 12 en verhuisde tijdens de oorlog naar het Grote Noord 65 waar zij een etage huurde boven de pianohandel van J. Veen. Vanaf 1946 beschikte de verloskundige over een praktijkruimte in haar nieuwe woonhuis

Koepoortsweg
72 met links aan
de straatkant de
bekende spreekkamer

'Sonnevanck' aan de Koepoortsweg 72. Gedurende haar 40-jarige loopbaan hielp zij in Hoorn zo'n 6.000 baby's ter wereld. In 1977 droeg zij haar praktijk over aan Margreeth van der Kwast in een inmiddels sterk veranderde maatschappij met nieuwe inzichten. Zo zorgde de opmars van voorbehoedsmiddelen voor een afname van het aantal bevallingen.

Welkom in praktijkwoning

Behalve op het avondspreekuur in het Stadsziekenhuis, later het Streekziekenhuis, waren aanstaande moeders drie middagen per week welkom in de praktijkwoning aan de Koepoortsweg. Ook zwangerschapsgymnastiek en bevallingstechniek stonden op haar programma. Dagelijks ging mijn moeder tegen vieren op 'patiëntenbezoek'. Per fiets en later per brommertje van het merk Berini, deed zij tot eind jaren vijftig alle uithoeken van Hoorn aan, door regen, sneeuw en wind. Altijd ging zij vergezeld van haar vertrouwde verloskoffertje, dat thuis grijpklare op een stoel van de spreekkamer stond voor het geval een nieuwe inwoner van Hoorn zich aandiende. Want het breken van de vliezen en de bevalling vonden meestal in de nachtelijke uren plaats! Het woonwagenkamp aan Het Keern vond mijn moeder te ver en te gevaarlijk op de (brom) fiets. Als zich hier een kindje aandiende, zagen wij mijn moeder in een spannende fel gekleurde Amerikaanse automobiel stappen aan de zijde van een nerveuze kampbewoner. Na afloop werd zij weer als een koningin bij ons afgeleverd door een nu breed lachende vader en plantte mijn moeder vol trots de zoveelste versie van een goudkleurige vaas in onze serre neer. Rond 1960 kreeg mijn

moeder een Dafje dat haar een stuk comfortabeler naar de vele cliënten in het uitdijende Hoorn bracht.

Laatste zelfstandige vroedvrouw

Stadsvroedvrouw van Hoorn van 1908-1938 was mevrouw Geertje van der Oord-Smit. Haar laatste woonadres was aan het Grote Noord 33. Zij hield praktijk in het Stadsziekenhuis aan het Kerkplein. In 1928 hielp zij aan 't Weeltje 5 – nu Grote Waal – baby Cornelis (Cor) de Boer ter wereld waarbij zij

te werken en deed zo nodig een beroep op één van de ziekenhuizen. Haar opvolgster Margreeth van der Kwast koos in 2007 voor een moderne variant, de fusie met Hoornse collega's binnen het verloskundig centrum 'Eva van Hoorn'.

Werkende moeder

Mijn moeder kreeg tussen de jaren 1944 en 1949 vier dochters: Adry, Wijda, Johanna en Thea. Een zelfstandig werkende moeder was in die tijd uniek en ook nog een vrouw die op de vreemdste tijden

Mei 1945, Hoorn is bevrijd! Antje met dochter Adry in haar armen

voorbeeldig werd geassisteerd door Cors oudste zus Antje de Boer. Vroedvrouw Geertje was zo onder de indruk van Antjes toewijding dat zij haar ouders - mijn opa en oma - stimuleerde hun dochter een vroedvrouwenopleiding te laten volgen. Zo gebeurde het dat Antje de Boer na een studie- en praktijkopleiding van zo'n zes jaar in Amsterdam en Breda, in de startblokken stond om Geertjes bloeiende praktijk over te nemen. Als zelfstandig verloskundige weliswaar, evenals haar katholieke collega's mevrouw Van Raaij en na de oorlog Cor Kramer. In de volgende decennia waren dat Joop de Wit en Ans Schild. Mevrouw De Wit kwam in 1970 in dienstverband bij het St. Jansgasthuis waar zij op de afdeling gynaecologie werkzaam zou zijn. Antje Hilbrands-de Boer vond het heerlijk om zelfstandig

op pad was! Daarnaast oefende mijn vader een vrij beroep uit als zakenman en was hij onhandig in zowel de keuken als de huishouding. Toen wij groter waren, verrichtten wij thuis wat hand- en spandiensten, van telefonische boodschappen noteren tot thee/koffie zetten. Als tieners was het voor ons op zaterdag alle hens aan dek: er werd gestoft, gezogen, gelapt en verschoond dat het een lieve lust was. Mama's witte schorten, lakens en handdoeken werden opgehaald door wasserij Kwaad aan de Vollerswaal – die het witgoed mooi gesteven en gestreken weer bij ons afleverde in een rieten mand. Bij de maaltijden was mama in mijn herinnering vaak aanwezig, tijdens theetijd vrijwel nooit. Als de nood aan de man kwam, schotelde mijn vader ons wel eens broodpap voor

Jaren '50: Antje met haar vier dochters tijdens dagje uit met de Ford

waarmee de magen in elk geval waren gevuld. 's Zondags bakte mijn moeder regelmatig een ouderwets lekkere appeltaart met vlechtwerk. Ze kon trouwens heerlijk koken, vlees met heerlijke jus en groenten met lekkere sausjes. Van Hollandse pot tot en met Franse cuisine – speciaal voor mijn vader – uit één van haar kookboeken. Mijn moeder leek wel een supervrouw! Lange nachten maakte zij zeker niet. Van patiënten begreep ik dat ze daar even een tukje ging doen als het kindje op zich liet wachten. Drie middagen in de week was het een grote drukte bij ons thuis, tijdens het spreekuur. Het wachtkamertje puilden vaak uit van de zwangere dames en soms moesten we extra stoelen in de gang zetten. In het kamertje bevond zich ook mijn moeders boekenkast, waar ik zelf regelmatig in neusde. Mijn moeder was zeer belezen. Al vroeg ik mij af waar ze ooit de tijd vandaan haalde! Zo bezat zij literatuur van Den Doolaard, Tolstoj en Dostojevski. Van een dankbare patiënt kreeg zij het romantische boek 'Désirée', de eerste liefde van Napoleon. Ik las het met rode oortjes. Boekjes over de weg van eicel naar geboorte liet ik links liggen. Dat kwam later wel!

De spreekkamer

Mijn moeders spreekkamer met erker was de grootste en mooiste kamer van het huis. In het midden stond een zware eikenhouten tafel met bijpassende stoelen. Op het tafelblad stonden

haar stethoscoop, bloeddrukmeter en kaartenbak met cliënten. Tegen de wand stond een divanbed waarop de dames werden onderzocht, met ernaast een elektrische verwarming en een wastafel met warm en koud water. Een luxe inrichting als je bedenkt dat ons huis nooit een CV heeft gehad. Alleen in de huiskamer stond een allesbrander. Verder herinner ik me de geur van lysol waarmee mijn moeder haar instrumentarium ontsmette en bij het papierafval de vele meters vloeipapier die ze gebruikte om de divan te bedekken voor haar onderzoeken. Mijn ouders kenden samen veel Hoornse gezinnen die het krap hadden vanwege lage lonen en veel kinderen. Aangezien mijn vader lange tijd een 40-tal Hoornse huurhuizen in bezit had, waren bewoners behalve huurder soms ook patiënt bij mijn moeder. Betaalproblemen werden door mijn moeder meestal in der minne geschikt. Het noodlijdende Duitse kunstenaarsgezin Georg en Friedl Stahl bood zij zelfs een jaar lang onderdak in haar eerste praktijk/woonhuis aan het Grote Oost 12. Friedl deed er schoonmaak- en verstelwerk. De bevalling van Georg jr. in 1937 werd door de kunstenaar voldaan met een rustiek schilderij dat nog steeds in de familie is en lange tijd de spreekkamer heeft gesierd.

Periodieke onthouding

Niet elk kinderrijk gezin was blij met de komst van weer een baby! 'Er zit wel eens een huilende patiënte

tegenover mij', zo vertelde mijn moeder toen we een keer samen in de spreekkamer zaten na afloop van een extra lang bezoek. 'Wat doet u dan?', vroeg ik nieuwsgierig. 'Als zij interesse heeft leg ik haar uit hoe periodieke onthouding werkt', aldus mijn moeder in een tijd dat er nog geen sprake was van de pil of een spiraaltje. De spreekkamer was voor mij op mijn 12e jaar ook de rustigste plek om huiswerk te maken. Daar blokte ik met verkleumde vingers aan voorbeeldexamens (Toetsnaald) voor het lyceum in Alkmaar. Want leren en de beste zijn was voor mij een leuke uitdaging! Toch dreigde mijn mondelinge eindexamen te mislukken. Van de zenuwen miste ik de trein naar Alkmaar. Mijn moeder aarzelde geen seconde en pakte de sleutels van haar Dafje. Zonder verwijt leverde ze mij tijdig af bij het lyceum, wetende dat ze thuis een overvolle wachtkamer met kraamvrouwen zou aantreffen!

Op haar 67e stopte mijn moeder eindelijk met werken buiten de deur. Een groots afscheid vond zij overbodig. 'Ik heb tijdens mijn loopbaan genoeg dankbaarheid en geschenken van gelukkige ouders ontvangen', vertelt mijn moeder in 1977 aan het Noordhollands Dagblad. Een groots geschenk vond zij ook de geboortebegleiding van haar eigen kleinkinderen. In totaal hielp de dolgelukkige zuster Hilbrands in Hoorn vijf kleinkinderen ter wereld.

In de nadagen van haar loopbaan nog steeds met het Dafje op pad

Naar aanleiding van een oproep in het Westfries Dagblad en het Kwartaalblad van Oud Hoorn in 2009 ontving ik diverse reacties van oud patiënten, kraamverzorgsters, vaders en zelfs ex-baby's die hun ervaringen wilden delen over het contact met mijn moeder. Een zestal ervaringen uit de praktijk, soms emotioneel of hilarisch, is gebundeld terug te vinden op de website van Oud Hoorn in de rubriek Kwartaalblad. Op de beide volgende pagina's leest u een volledige bijdrage en een vijftal ingekorte samenvattingen.

Afstamming van Velius

Stamboomonderzoek via My Heritage leverde vorig jaar een directe connectie op tussen verloskundige Antje de Boer en geneesheer/kroniekschrijver Theodorus Velius (1572-1630). Velius

werd in Hoorn geboren als Dirk Seylmaeker, maar latiniseerde zijn naam (velius = zeil). In 1594 promoveerde hij in Leiden tot doctor in de medicijnen, waarna hij in Hoorn door het stadsbestuur werd aangesteld tot stadsdokter en kruidkundige. De lijfspreuk van Velius was: 'Ne quid temere', oftewel 'Denk na voor je iets doet'. Velius trouwde drie keer en werd tweemaal weduwnaar. Genoemde afstamming is het resultaat van het tweede huwelijk van Velius in 1599 met Aefgen Ewoudsdochter Beverwyk en via een directe

bloedlijn naar de families Wijdenes, Pijper en Druif. Velius stierf in 1630 op 58-jarige leeftijd en werd begraven in de Grote Kerk. Zijn er overeenkomsten met vroedvrouw De Boer? Velius was een vlotte student. Mijn moeder koos vrij laat voor de studie verloskunde. Tot die tijd verleende zij hand- en spandiensten op de familieboerderij aan 't Weeltje 5. Zo zat zij tijdens hooitijd graag op de bok van de hooiwagen, waar zij het paard in bedwang hield.

Maar toch! Mijn moeder trouwde in de Grote Kerk van Hoorn en had net als voorvader Velius grote interesse voor natuurlijke genezingsprocessen. Ook in de verloskunde liet mijn moeder de verlostang en inknipschaar het liefst achterwege en probeerde zij bijvoorbeeld met massage en beleid de boreling in de juiste baarpositie te draaien. Leest u maar in de verhalen van haar patiënten.

ERVARINGEN UIT DE PRAKTIJK

Moeders eerste tweeling

Annie en Tiny Gerlach waren moeders eerste tweeling. Sara Belia Gerlach-Vleeschdraager en Annie Hilbrands waren dik bevriend met elkaar. Ook buiten het werk kwam Antje Hilbrands regelmatig bij de familie Gerlach langs. Sara Belia (overleden in 1991) was een telg uit de Joodse familie Vleeschdraager die voor de Tweede Wereldoorlog een lampenzaak bezat in de Pieterseliesteeg. Sara ontkwam aan het bevel van de bezetter om naar Amsterdam te

Sara Belia
Vleeschdraager

Annie en Tiny
Gerlach met
hun zusje Jenny

verhuizen dankzij haar huwelijk met een 'zuivere' Hollander, Antonius Gerlach. Volgens Annie Gerlach was mijn moeder 'een vrolijke vrouw'. Zij noemde Tiny en mij altijd 'lieverd' of 'schat'. En hun moeder kon wel wat troost gebruiken. Zeker na de scheiding begin jaren '60 was het voor haar zwaar om de moed erin te

De familie
Degeling
met baby
Gonny en links
vertloskundige
Hilbrands

houden en alle eindjes aan elkaar te knopen. 'Jouw moeder was een enorme steun voor haar.' Ook de andere bevallingen van Sara Gerlach, zes, werden door Antje Hilbrands begeleid. De tweeling heeft als teenagers in de jaren vijftig nog een poosje gewerkt in het deftige hotel De Doelen aan de Achterstraat dat werd gerund door Jan (Isaac) Vleeschdraager die de oorlog overleefde. Op het fotoschilderij dat ik na het gesprek van Annie en Tiny meekreeg, is de jeugdige tweeling te zien samen met hun jongere zusje Jenny.

Door regen en wind naar noodwoning Degeling

'Het was maart 1958 en vreselijk slecht weer. Regen en wind deden heel erg hun best de nacht zo onaangenaam mogelijk te doen lijken. Toch zag ik mij genoodzaakt om zuster Hilbrands telefonisch te waarschuwen. Het was de hoogste tijd.' Aan het woord is vader Jan Degeling. 'Mijn vrouw Nellie stond namelijk op het punt om haar eerste kind te baren... Er was woningnood. Wij woonden in een noodwoning aan de Johannes Poststraat. Om half één in de nacht stond ik uw moeder op te wachten met een grote zaklantaarn, want de

toegang naar de noodwoning was bijzonder slecht. Het terrein stond vol grote plassen water. Drie kwartier later is Gonny geboren. Ik ben uw moeder nog dankbaar voor de soepele begeleiding. We hadden het volste vertrouwen in haar.

Er ging een zekere rust van haar uit, alsof ze een soort stralenkrans om zich heen droeg. Het is moeilijk om die ervaring precies te verwoorden. In de latere jaren zijn nog drie kinderen geboren, onder betere omstandigheden, aan de Gedempte Turfhaven. Uw moeder was een lieve vrouw en een beetje modern, want zij had toen al een soort zwangerschapsgymnastiek bij haar aan huis!'

'Zij werkte met beleid'

Binnen de families Dijkma en Van Ossenbruggen is verloskundige Hilbrands-de Boer bijzonder actief geweest tijdens de geboortebegeleiding. 'Liefst twee generaties baby's zijn door jouw moeder ter wereld geholpen', vertelt Magda van Ossenbruggen-Dijkma. Haar moeder beviel op 10 mei 1945 in het Stadsziekenhuis. 'Uitgerekend op 10 mei. De verpleegsters hadden er de smoor in te moeten werken, want de Canadezen waren in aantocht en zij wilden de bevrijders ook binnenhalen!... Weet je dat mijn man Ron en zijn broer Hans van Ossenbruggen ook door jouw moeder zijn gehaald?' Gezien de goede familie-ervaringen wist Magda in 1970 de praktijk aan de Koepoortsweg snel te vinden.

De 9-ponder Jacco

Jacco's geboorte zal zij niet licht vergeten. 'Je krijgt een flink kind met een groot hoofd', had mijn moeder gezegd. Magda was 21 kilo aangekomen! De zware bevalling vond in het Streekziekenhuis plaats. 'Je moeder werkte met beleid. Ze nam er alle tijd voor, zodat het pijnlijke inknippen

niet nodig was. Ik heb tijdens de bevalling zelfs geen enkel scheurtje gehad.' De borstvoeding van de bijna 9-ponder gaf problemen. 'De kleine Jacco had vaak honger. Ik werd er wanhopig van.' 'Kind maak je niet zo druk. Prak een half biscuitje fijn! Dat werkte prima.'

Zeven baby's in een onweersnacht

'De dag dat Laura is geboren', vertelt moeder Anke van der Linde (overleden in 2016) 'zal ik nooit vergeten. Mijn echtgenoot Joep werkte in het onderwijs en was op woensdagmiddag altijd vrij. Rond 12 uur begonnen de weeën. Ik rekende erop dat hij de verloskundige zou bellen zodra hij thuis kwam. Zo'n vaart zou het niet lopen. Het was 1 september 1976, we rekenden op begin oktober.' De weeën werden heftiger. Maar al wie er kwam, niet de aanstaande vader. 'Rond half zes belde ik de school. In de consternatie was ik vergeten dat zijn school 5 jaar bestond. 'Je moet naar huis toe komen, nu!' Toen jouw moeder niet veel later arriveerde zei zij: 'U stapt bij mij in de DAF. Hij gaat maar op de fiets naar het ziekenhuis.' 'Tja, hij

rook wat naar alcohol...'

Diezelfde nacht hielp zij zeven Hoornse kinderen op de wereld. Na een lange periode met snikhete dagen sloeg het weer plots om. Een pittig onweer barstte los. Dat wekte heel wat spontane geboortes op! Ik was in veilige handen, thuisbevellingen hadden voorrang. Jouw moeder, (67 jaar toen), vertrok naar de volgende bevalling... Tijdens het controlebezoek de volgende dag nam ze een mandje peren uit eigen tuin mee!'

Blij met moeders patiënten

Afkomstig uit de Zaanstreek en met haar kraamverzorgingsdiploma op zak volgde Do Scholtens vanaf 1949 haar vervolgoopleiding in het Stadsziekenhuis aan het Kerkplein. 'Dokter De Ronde was toen algemeen arts. Later versterkte dokter Woelinga het ziekenhuisteam als gynaecoloog', zo vertelt de dan 86-jarige Do Spaans-Scholtens (zij overleed in 2019, 95 jaar oud). Na het behalen van haar Witte Kruis-insigne als verpleegkundige behaalde Do het z.g. Ooievaartje voor de babyverpleging. In die hoedanigheid kreeg ze met mijn moeder te maken. 'De verpleegsters van het Stadsziekenhuis waren altijd blij als er een patiënte van je moeder binnenkwam. Dan verliep alles rustig en gezellig. Zij maakte met iedereen een praatje en vertelde smakelijke verhalen over haar avonturen met de kampbewoners aan het Keern.' Geen wonder dat Do, in 1954 getrouwd met slager Piet Spaans, van dochter Jacolien beviel met hulp van haar favoriete vroedvrouw. 'Het werd een vlotte bevalling op een maandagmiddag, ook sluitingsdag van de slagerij gelukkig!' Later, als burens, raakten beide families bevriend met elkaar. Do herinnerde zich nog de manier

**Jacco's vader
Ron en zijn oom
Hans zijn in de
jaren '40 verlost
door vroedvrouw
Antje**

**In veilige
handen van
mevrouw
Hilbrands. Uit
het fotoboek
van Laura van
der Linde**

**Kraam-
verzorgster
Do Spaans aan
het werk in het
Stadsziekenhuis**

waarop mijn moeder haar DAF met een bepaalde slinger achteruit in de carport parkeerde, zodat ze makkelijk meteen kon wegrijden

'Haar komst was bij ons thuis een gebeurtenis'

'Tussen 1946 en 1965 begeleidde mevrouw Hilbrands veertien keer onze moeder, Annie Westerde Vries (1923-2008), bij een zwangerschap', vertelt de oudste zoon Peter Wester. 'Enkele zwangerschappen eindigden in een miskraam. Twaalfmaal hielp ze een gezonde Wester op de wereld te zetten.' Peter werd in het St. Jansgasthuis geboren, de volgende tien op Keern 133 (na een onnummering: 123) en de laatste, Armand, op Koepoortsweg 16. 'De komst van mevrouw Hilbrands bij ons thuis was telkens weer een gebeurtenis. Haar rijzige verschijning maakte indruk. Haar lachende ogen stelden ons kinderen meteen gerust. Na enkele vriendelijke woorden – ze bleek onze namen goed te kennen – werden we naar de achterkamer, of liever naar buiten verwezen. De gesprekken tussen onze moeder en mevrouw Hilbrands waren niet voor onze oren bestemd.'

**Is ze gezien in
de Beatrixlaan?
Zelfs de politie
werd te hulp
geroepen
toen André
zich in 1957
aandiende,
en de
verloskundige
zoek was**

Baby in mandje gebracht

'Zwangerschap en bevalling waren in de jaren '50/beginjaren '60 nog met geheimen omgeven. Je had vaak niet in de gaten dat moeder (weer) zwanger was. Bij voorkeur ging moeder voor gesprekken naar Koepoortsweg 72, waar mevrouw Hilbrands spreekuur hield. Dat was niet altijd mogelijk, bijvoorbeeld in 1955 toen moeder lange tijd bedrust moest houden om ons broertje Henri gezond op de wereld te kunnen zetten. Lange tijd werden bij bevallingen de kinderen zo ver mogelijk weg gehouden. Buren of grootouders Piet en Pietertje de Vries aan de Kromme Elleboog, boden opvang. Als je thuis kwam, trof je een nieuw zusje of broertje in onze mooie houten familiewieg aan. We hoorden dan dat niet de ooievaar maar mevrouw Hilbrands de baby had gebracht, in een mandje!'

Vader Niek als hulpbaker

'Aan het Keern vonden de bevallingen in de voorkamer plaats. Het ouderlijk bed werd naar beneden gehaald en op klossen gezet, die waren aangeleverd door het Wit-Gele Kruis. Mevrouw Hilbrands leerde onze vader Niek Wester (1918-1994) de rol van hulpbaker op zich te nemen. Zo zorgde hij voor heet water en warme doeken; een hele klus in ons huisje waar water op stadsgas moest worden gekookt. Stadsgas werkte op ingekeepte munten en die konden wel eens 'opraken'. De buren of kruidenier Kleijer bij de watertoren moesten dan uitkomst brengen. Een geiser was er niet tot de komst van aardgas eind jaren '50.'

Opsporing verzocht!

In 1952 toen Jacques zich aankondigde stond mevrouw Hilbrands er waarschijnlijk alleen voor. Onze vader was die

dag elders in Nederland een winkelinterieur aan het opzetten. In 1957 leek zich dit te herhalen. Na een telefoontje reed vader met grote snelheid van Rijswijk naar Hoorn, om op tijd voor de aangekondigde bevalling te zijn. Bij zijn aankomst bleek mevrouw Hilbrands zoek te zijn. Ze zou ergens op de Beatrixlaan zijn. Vader Niek, zelf hulp-politieagent, riep de aanwezige politiemensen in het bureau aan de Muntstraat op te gaan zoeken. Met succes, want vlak voor de komst van de kleine André kwam mevrouw Hilbrands op haar Berini bromfiets aanrijden.'

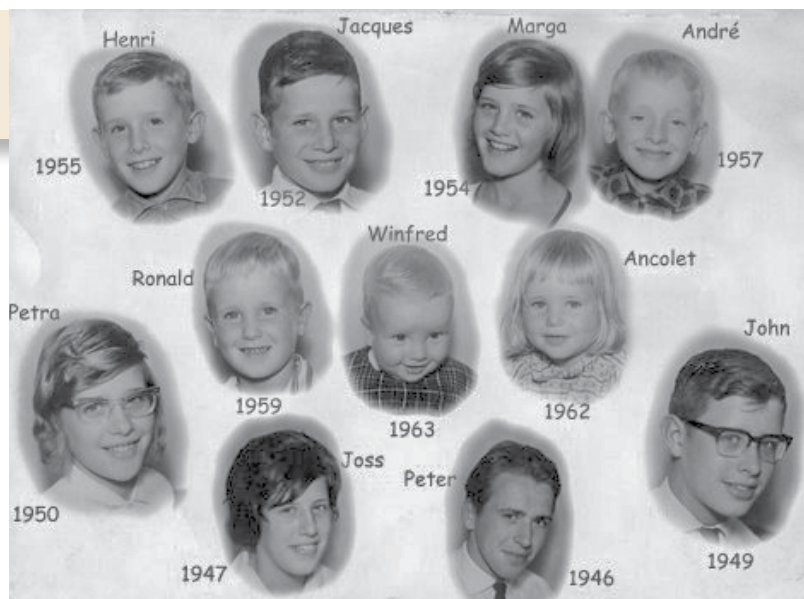
Katholiek aspect woog zwaar

'Uit gesprekken die we hadden met moeder in de laatste decennia van haar leven weten we dat zij altijd een groot vertrouwen in mevrouw Hilbrands heeft gehad. Enkele sprekende voorbeelden: wij waren katholiek en van de ouders werd in de jaren '40 en '50 verwacht dat de pasgeborene binnen twee dagen zou worden gedoopt. Dat gebeurde in de sacristie van de RK-kerk Cyriacus en Franciscus aan het Grote Noord. Maar soms leek dit niet verstandig als er bij de geboorte wat problemen waren geweest. Moeder verkeerde dan in

tweestrijd. De verloskundige – een andersdenkende – moest haar eerst verzekeren dat het dopen kon doorgaan. Bij haar goede raad liet mevrouw Hilbrands het katholieke aspect op dat moment het zwaarst wegen.

In 1965 viel het einde van de zwangerschap nog net binnen de vakantie van mevrouw Hilbrands. Moeder geloofde achteraf dat haar wens om deze verloskundige ook de (laatste) bevalling te laten doen zo sterk is geweest dat

Armand nog vier dagen extra is 'binnengebleven'!

Ook buiten de zwangerschappen bood mevrouw Hilbrands onze moeder een luisterend oor. Zeker nadat we in 1965 verhuisden naar Koepoortsweg 16 kwamen ze elkaar nog wel eens tegen.

In 1977 vond mijn moeder het maar niets dat verloskundige

Hilbrands in stilte met haar werk was gestopt. Ze vertelde mij dat zij bezig was om haar een uitgebreide brief te schrijven met daarin haar dankbetuiging voor alle jarenlange steun en zorg. Mijn zus Marga is trouwens ook bevallen met hulp van jouw moeder. Op 6 juli 1973 hielp zij Marga's dochter Debby ter wereld. Is dat niet geweldig?!

Kinderen Wester, van Peter tot Armand, brachten hun babytijd door in het door vader Niek getimmerde bedje

TRUDY DE ROOY-FIKKE BEDANKT!

HIEKE STAPEL

In de vroege ochtend van 18 september van dit jaar overlijdt Trudy de Rooy-Fikke (25-9-1952) op de leeftijd van 67 jaar. Trudy is jarenlang verbonden geweest aan vereniging Oud Hoorn en heeft vele verschillende werkzaamheden verricht.

Zo heeft ze onder andere aan de wieg gestaan van de stadswandelingen. Deze wandelingen zijn in de zomer van 1977 van start gegaan. Trudy en enkele andere gidsen gaan in het begin met summiere documentatie op stap. Er zijn wel al verschillende thema's waaruit de wandelaars een keus kunnen maken. Naarmate de tijd vordert zijn de wandelingen geoptimaliseerd en Trudy heeft daar een groot aandeel in. Leergierig als ze is, wist ze in korte tijd heel veel informatie te verzamelen en deelt zij deze kennis met haar medegidsen. Maar ze houdt ook graag de vinger aan de pols en controleert tijdens proefwandelingen (meestal op de zondagmorgen) of anderen ook de juiste verhalen

vertellen. En of het nu om de organisatie van tentoonstellingen, deelname in werkgroepen of het maken van artikelen voor het kwartaalblad gaat: vereniging Oud Hoorn kan in al die jaren altijd op haar rekenen.

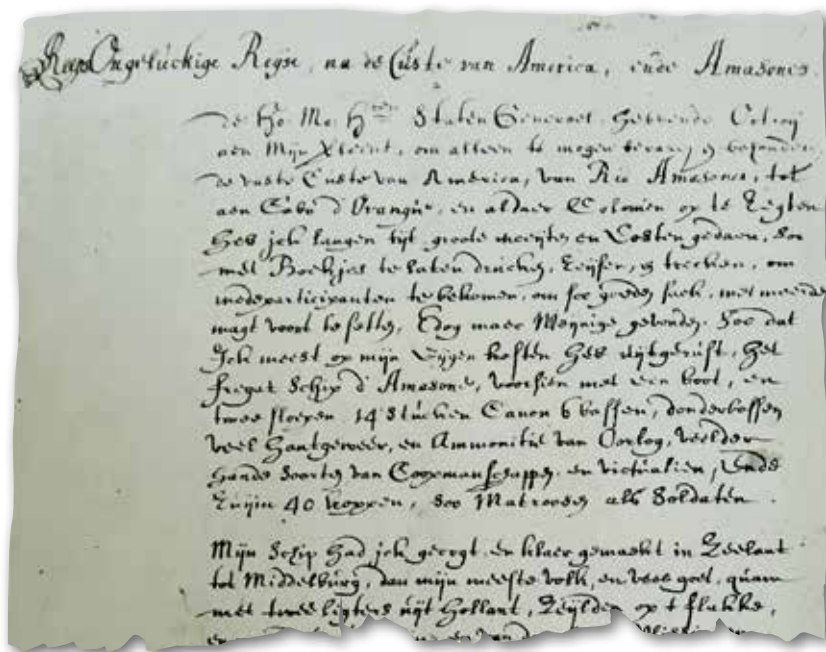
Door gezondheidsproblemen gaat in de loop der tijd de lichamelijke conditie van Trudy achteruit. Geestelijk blijft ze haar mannetje staan. Met een rotsvast geheugen waar eenieder binnen en buiten de vereniging veel profijt van heeft. Men zoekt haar ook graag op, in haar huis aan de Drieboomlaan, waar ze zichtbaar van geniet. In 2008 maakt burgemeester Onno van Veldhuizen tijdens de lintjesregen in de Oosterkerk bekend, dat het 'Hare Majesteit heeft behaagd...' en wordt Trudy benoemd tot lid in de Orde van Oranje Nassau. Oud Hoorn wenst haar man, kinderen en kleinkinderen heel veel sterkte toe.

DE JAMMERLIJKE KOLONISATIEPOGING

EGBERT OTTENS

Zowel in de 'Geschiedenis der stad Hoorn, hoofdstad van West-Vriesland, gedurende het grootste gedeelte der XVII en XVIII eeuw..' (1841-1842) van C.A. Abbing als in de 'Nieuwe Kroniek van Hoorn' van H. Kroon en F. Kapteijn (1891), wordt melding gemaakt van de octrooiverlening aan Jan Reeps voor de stichting van een kolonie ten zuiden van Frans Guyana aan de westzijde van

Detail van de eerste bladzijde van het Journaal van Jan Reeps

de noordoever van de Amazonerivier tot aan Kaap Oranje. Maar hoe het Reeps is vergaan, daarover zwijgen de auteurs. Abbing schrijft nog dat hem niet is gebleken wat er van de onderneming werd. Kroon en Kapteijn wekken op basis van de prospectus van de onderneming zelfs de indruk dat de kolonie is geslaagd. In 1899 verwierf de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag het manuscript van de lotgevallen van de kolonisator Jan Reeps. 26 foliobladen, aan weerszijden beschreven. Pas in 1959 buigt dr. G. van Alphen zich over het boeiende manuscript.

Jan Reeps

Zijn loopbaan als koopman in dienst van de VOC in Indië had hem, Jan Reeps uit Hoorn, geen windeieren gelegd. Over zijn geboortedatum verkeren we in het ongewisse. Juli 1654 wordt hij gedoopt in de Grote Kerk. Zijn ouders zijn Jacob Jan Reeps en Martje Claes, beiden afkomstig uit Amsterdam. De familie woont aan het Raecksien,

een van de twee straatjes op het toen nog bewoonde Baadland. De doop zal hoogstwaarschijnlijk een 'late' doop zijn geweest, want op 21 maart 1669 trouwt Jan Reeps, inmiddels woonachtig aan de Kackedam, nu Lindenstraat, met de 18-jarige Marytje Overtwater, telg uit een bekende Hoornse familie. Zijn bruid is begin 1651 geboren. Jan Reeps vermoedelijk ook rondom dat jaar. In 1670 krijgt het echtpaar een dochter, Suzanne.

Marytjes grootvader Pieter Anthonisz Overtwater (1610-1682) leidde een avontuurlijk leven in dienst van de VOC. Na 1640 werd hem twee keer als opperkoopman de leiding over de VOC-vestiging in het Japanse Decima toevertrouwd. In 1650 keert hij terug in Hoorn waar hij als schepen deel uitmaakt van de Hoornse vroedschap. In 1663 reist Pieter Anthonisz opnieuw naar Batavia, nu als raad van Indië. Daar volgt aan het eind van zijn lange loopbaan ook de grote deceptie. In 1677 of 1679 wordt hij wegens corruptie ontslagen.

De verhalen die in de familiekring van de Overtwaters rondgingen, zullen ondernemingszin en belangstelling voor een leven in de tropen bij de jonge Jan Reeps hebben gewekt. En de mogelijkheid om rijk te worden. Daarnaast zal Reeps geboeid zijn door de verhalen van een familielid van hem, een 'couzijn', de bekende Hoornse schipper David Pietersz de Vries, die

David Pietersz de Vries (1593-1655)

AAN DE AMAZONE VAN JAN REEPS

in diens 'Korte Historiae!'¹ werden gepubliceerd. Wellicht dat Reeps daardoor is geïnspireerd om evenals De Vries nauwgezet verslag te doen van de landstreken, de bevolking en hun gebruiken die hij bezocht. Beiden antropologen avant la lettre zou je kunnen zeggen. Als kleuter heeft Reeps De Vries in familieverband misschien ontmoet. Zo groot was de stad ook weer niet.

In dienst van de VOC

Over de VOC-loopbaan van Jan Reeps weten we weinig. Als Reeps zo'n jaar of 25 is, begin 1676, scheept hij in voor de reis naar Indië. Hij brengt het er tot onderkoopman. In enkele bewaard gebleven documenten komt zijn naam voor. Dat is alles. We leren hem echter kennen van de gebeurtenissen die hij tijdens de gevaarlijke anderhalf jaar durende terugreis in 1683-1684 met het nauwelijks zeewaardige schip de Europa van de Kamer van Amsterdam heeft opgetekend. Schip en bemanning overleven ternauwernood de zwaarste stormen en rampspoeden. Een zekere Elias, een Duitser, ook in dienst van de VOC, omschrijft het schip als 'ziemlich baufällig', een eufemisme. Al snel verliest de Europa de andere zeven schepen van de retourvloot uit zicht. Met pompen en hozen wordt het schip drijvende gehouden en met kunst- en vliegwerk op het eiland Mauritius opgelapt. Daar

maken de bemanningsleden op aanraden van Reeps hun testament op. Ruim vijf maanden duurt het oponthoud. Het schip blijkt na vertrek nauwelijks zeewaardiger. Voor de kust van Natal wordt een deel van de drijfmaten, loodzware en kostbare lading – linnen, zijde, rijst, kogels en buskruit – overboord gezet om te voorkomen dat het schip zinkt. De lekken worden provisorisch gedicht. Met nog één werkende pomp en voortdurend hozen wordt Kaap de Goede Hoop bereikt.

Daar en in Amsterdam hield men er al rekening mee dat de Europa was vergaan. De Heren XVII zullen

West-Indisch
Huis aan de
Binnenluiendijk,
tegenwoordig
tempel van de
Vrijmetselaarsloges
West-Friesland en de
Eenhoorn

het verlies van schip en lading als een negatieve pm-post al in de marge van hun grootboeken met potlood hebben aangetekend. Het verlies aan mensenlevens is voor de bestuurders een ingecalculerd risico. Bij winstmaximalisatie moet men zijn geweten zo nu en dan even terzijde kunnen leggen. Het is niet alle dagen zondag. De Europa wordt opnieuw opgelapt. Na wederom maanden van oponthoud, terwijl het schip nog verre van veilig is, wordt de terugreis aanvaard. Reeps gaat een nieuwe uitdaging met het noodlot niet aan. Hij is enkele dagen eerder met enkele andere opvarenden van de Europa op een ander schip naar het vaderland vertrokken. Na aankomst in Amsterdam is de Europa rijp voor de sloop.

De ervaringen in Indië en van zijn terugreis naar het vaderland komen Reeps zijn latere leven van pas. Rijk is hij in dienst van de VOC niet geworden. Over zijn terugreis van februari 1683 tot eind augustus 1684 strijkt hij f40 per maand op. Gelukkig heeft Reeps de revenuen van zijn particuliere handeltjes in Batavia nog, alhoewel de compagnie deze sluikhandel uitdrukkelijk verbood. Twee wisselbrieven heeft hij naar Nederland gestuurd, één op zijn eigen naam, de andere op die van Marytje, zijn echtgenote. Daarmee maakte hij 10.000 rijksdaalders en 26.000 gulden naar Nederland over. Een fortuin. Naar de opbrengst van Reeps 'morshandel', die kennelijk nog in Amsterdam was aangekomen, kan hij fluiten. Deze werd door de Heren XVII geconfisqueerd. Kennelijk had hij zijn eigen koopwaar niet voor de kust van Natal overboord gezet. Reeps zal er niet lang wakker van hebben gelegen. Hij was een man in bonis.

Fronton West-Indisch
Huis met wapen van
de WIC-Kamer Hoorn

19^e eeuwse prent
van Angra op het
Azoreneiland Terceira,
maker onbekend

Diorama van
Arowakkendorp van
Gerrit Schouten (1779-
1839). Schouten werd
in Paramaribo gebo-
ren als zoon van een
Nederlandse gouverne-
mentsambtenaar en de
Surinaamse Suzanna
Hanssen. Schouten
die wel als de eerste
Surinaamse kunstenaar
wordt gezien was auto-
didact. Hij werd vooral
door deze 'kijkdozen'
waarvan hij een veer-
tigstal maakte bekend.
Bron: Koninklijk Instituut
voor de Tropen

Octrooiaanvraag

Vanaf zijn terugkeer in Hoorn in 1685 richt Jan Reeps zich op de handel. Hij koopt onder meer balen zijde van de VOC-kamer Hoorn, die nadat ook de Britten deze in grote hoeveelheden verhandelen, sterk in prijs zijn gedaald. Maar Reeps' ambities reiken verder. Langzaam is het plan gerijpt van een eigen kolonie. Aan de oevers van de Amazone. Enkele weken voor de geboorte van zijn zoon Jacob, in maart 1688, verzoekt hij de Staten-Generaal hem daarvoor octrooi te verlenen. Volgens Reeps liggen daar nog vele landen die niet door christenen en 'tot voortplanting van de christelijke gereformeerde religie' gecultiveerd zijn. Hij vraagt toestemming om daar een gouverneur te mogen aanstellen en andere functionarissen, de rechtspraak in zijn kolonie te regelen en vrijdom van belasting en tol voor tenminste tien jaar. Verder wil hij slaven uit Angola halen vanwege de prijs 'van dit artikel.' Vermoedelijk rekent de West-Indische Compagnie, die het monopolie op deze handel heeft, een te hoge prijs. Nog op de dag van ontvangst sturen de Staten een kopie naar de Amsterdamse Kamer van de WIC met verzoek om binnen 14 dagen te antwoorden. Deze legt de aanvraag aan haar Commissie voor Amerikaanse Zaken voor. Daar stuit met name de passage over de vrije slavenhandel op onbegrip. Het is een belangrijk verdienmodel van de compagnie. Als Reeps zijn slaven rechtstreeks van de WIC betreft, onder de voorwaarden zoals deze ook voor de kolonie Suriname gelden, is er geen probleem. En wanneer de 'recognitiën' na tien jaar aan de

Nieuwe WIC worden voldaan, kunnen de Heren X instemmen met het octrooi voor een kolonie aan de zogeheten Wilde Kust. Halverwege 1688 lijkt alles dus in kannen en kruiken. Alleen moet nog één Kamer van de WIC haar instemming betuigen. Als deze uitblijft wendt Reeps zich november 1688 opnieuw tot de Staten-Generaal. Hij heeft vernomen dat de Fransen die zich in de omgeving van Cayenne en in Guyana hebben gevestigd, ook belangstelling voor Reeps te koloniseren gebied hebben. Begin januari 1689 volgt het akkoord van de Staten-Generaal.

Prospectus

Jan Reeps is al begonnen met de voorbereidingen. Om mede-investeerdere te interesseren en de belangstelling bij avonturiers, zeelieden en anderen voor de reis en zijn kolonie te wekken, benadert hij bekenden en laat onmiddellijk na de octrooiverlening een prospectus van 16 pagina's kwartoformaat drukken bij Jac. Scheltus in Den Haag, een verre voorloper van de Staatsdrukkerij. Zo hoopt hij zijn uitgave een officieel tintje mee te geven. Na de letterlijke tekst van het octrooi volgt een beschrijving van het doel van de kolonie, het gebied dat hij wil koloniseren, zijn eigen idealen en de organisatieopzet. De prospectus bevat een opsomming van de aanwezige natuur, planten, dieren en het klimaat waar men meerdere keren per jaar kan zaaien en oogsten. Hij heeft zich ingelezen. De oorspronkelijke bewoners, de Indianen, zijn de Nederlanders meer genegen dan welk ander land, heet het. En als extra lokkertje wordt opgemerkt dat er zelfs goud en edelstenen worden gevonden, al is het de kolonie daar niet om te doen. Reeps wil plantages stichten voor de verbouw van katoen, indigo, suiker, rijst en tabak en vlees en vis gedroogd en gezouten naar Europa vervoeren.

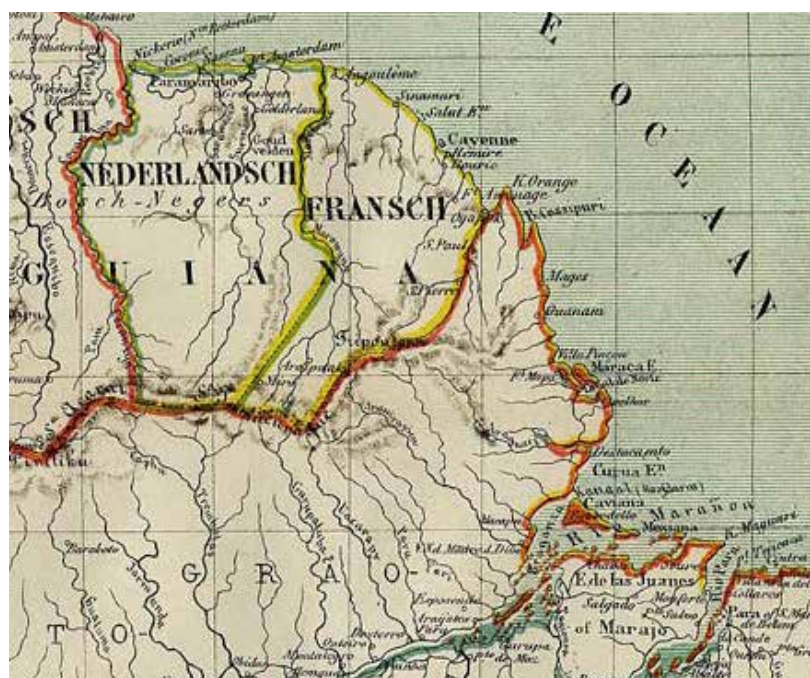
Gouverneurs en raden van zijn kolonie dienen weliswaar van gereformeerde gezindte te zijn, maar verder is iedereen zonder onderscheid naar natie of godsdienst – joden of christenen worden expliciet genoemd – welkom. En het presidium van de kolonie wisselt maandelijks bij toerbeurt, al worden de bewindhebbers bij loting door de hoofdparticipanten (minimale inleg f 6.000) gekozen. Reeps zelf tekent voor f 10.000 in. De minimale inschrijving wordt bepaald op f 200. Aan het slot van de brochure zijn de regels en richtlijnen voor de toekomstige kolonisten opgenomen. De reis wordt met deugdelijke schepen gemaakt – Reeps heeft leergeld met de Europa betaald – en onvermogensden reizen gratis. Het ziet er ronduit voortreffelijk uit.

Maar helaas is de animo voor het plan teleurstellend. Reeps begint zijn verslag van de reis naar Zuid-Amerika met de verzuchting dat hij het fregatschip, de Amasone en de beide sloepen voornamelijk op eigen kosten heeft aangeschaft en uitgerust. September 1692 kiest de Amasone vanuit de haven van Vlissingen het ruime sop met veertig man aan boord.

De overtocht

Van Franse oorlogsschepen, waarmee de republiek in oorlog is, en Duinkerker kapers ondervindt het kleine konvooi geen last. In Portland duurt het oponthoud langer dan gewent. De ongunstige wind verhindert het uitvaren. Van de nood maakt Reeps een deugd. Hij maakt uitstapjes in de omgeving en schrijft er met genoegen over. Een tegenvaller is dat de Amasone met zes man minder de reis moet voortzetten. Twee zijn gedrost, vier anderen gevangen gezet omdat zij schulden hebben gemaakt. Het zijn niet de eersten de besten: de hoogbootsman en zijn maat, de kok en de scheepstimmerman. Op het eiland Wight, waar voor de grote oversteek nog kort wordt geankerd, weet Reeps een vervanger voor de hoogbootsman van een ander Nederlands schip te huren. Acht dagen later, nabij het Azoreneiland Terceira, stuit de Amasone op een Portugees oorlogsschip. Een onaangename ontmoeting. Een gewapende confrontatie blijft ternauwernood uit. Wel verliest de Amasone een kleine boot, waarna het schip nog twee sloepen over heeft, een kleine en een grote. In het stadje Angra do Heroisma, waar de Amasone voor anker gaat, wordt Reeps goed ontvangen. De Portugeese ambassadeur, die pas is gearriveerd, kan echter weinig tegen de kapitein van het oorlogsfregat ondernemen, zolang dat schip

nog op zee blijft. Ook hier worden uitstapjes in de omgeving ondernomen en er wordt geproviandeerd. Verder wordt de bemanning aangevuld. Als de Amasone op 8 november 1692, na drie weken, weer onder zeil gaat, bestaat de bemanning, meldt het verslag, uit 44 blanken en één 'negro'. De laatste valt onverwachts over boord. Vlak voor de drenkeling de reddingslijn die hem vanaf de gekeerde Amasone wordt toegeworpen kan grijpen, verdwijnt hij in de diepte.

Kaart van de noordoostkust van Zuid-Amerika met Suriname (linksboven) en het Braziliaanse Para de Belem (rechtsonder), waarvandaan Jan Reeps grotendeels langs de kust naar Paramaribo voer

Gestrand

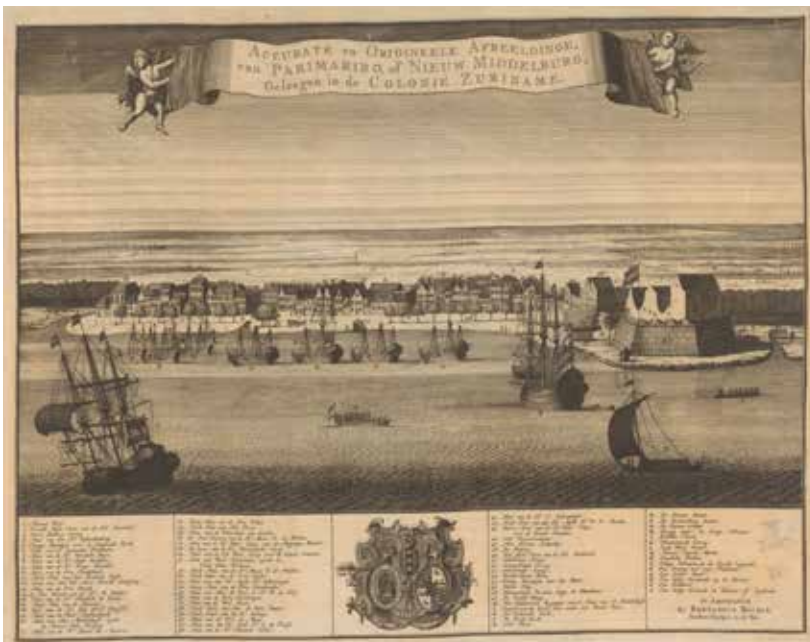
Vier weken na de Azoren bereikt de Amasone, onkundig van het onfortuinlijk lot dat schip en bemanning staat te wachten, de kust van het Zuid-Amerikaanse continent. Geen woord van enthousiasme in het verslag. Men maakt zich daarentegen zorg over de gevaarvolle kust met zandbanken en scherpe riffen, een somtijds wilde zee en vaak een woeste branding. Het is voortdurend diepte peilen met het lood en zorgvuldig laveren. Meer dan een week vaart de Amasone langs de kust totdat het schip onverwacht op een zandbank vastloopt. Even lijkt het schip zich los te worstelen. Maar daarna volgt tegenslag op tegenslag. Enkele mannen raken gewond als één van de windbomen knapt en zij door de doldraaiende spil worden geraakt. Ook het roer breekt af. Het schip is onbestuurbaar en graaft zich, half op de zij liggend, vaster op de zandbank. Haastig worden wat wapens en goederen met de kleine sloep naar het strand

19e eeuwse gravure van het Braziliaanse Para do Belem

gebracht. Als de grote sloep met goederen over de reling wordt gehesen valt deze stuk en zinkt met inhoud en al. Bij vloed lijkt de Amasone nog los te komen, maar het schip is, zo ontdekt men, zo lek als een mandje, de ruimen staan vol water. Slechts een klein deel van lading kan worden geborgen. De eerste nacht brengt Reeps met het merendeel van de bemanning op het strand door. Enkele officieren en mannen blijven bij het schip achter. Uit angst voor verdrinking trachten ze 's nachts met schoten de aandacht te trekken. Op het strand durft men het niet aan hen met de sloep in veiligheid te brengen. Bij daglicht worden ze gered. Eén matroos heeft zich zoveel moed ingedronken dat hij weigert in de sloep te stappen. Beneveld gaat hij een zekere dood tegemoet.

sloep meegaan. Dat zien de mannen in de sloep niet zitten. Aan terugvaren op gevaar te worden uitgeloot, daar moeten ze niet aan denken. Dus zet de sloep de reis langs de kust en het Amazonewoud voort, dagenlang zonder dat ergens een menselijke nederzetting wordt gevonden. De twaalfde dag na de schipbreuk, het is dan 27 december, proeft de uitgeputte bemanning in het drab van een waterloop zoet water dat van een van de vele zijarmen van de Amazone afkomstig moet zijn. Met de moed der wanhoop wordt het kanaal nog 12 tot 15 kilometer verder in geroeid, wat zeker twee dagen zal hebben gekost. Dan ontwaart de bemanning plotseling een kano met zes Indianen. Deze loodsen de sloep naar hun dorp waar een grote menigte mannen, vrouwen en kinderen hen enthousiast verwelkomt. Op een schortje na zijn allen naakt, hun lichamen beschilderd en getooid met kralen en veren. Reeps moet vanwege zwakte uit de sloep worden getild. Hij krijgt een ereplaats in een hangmat naast het stamhoofd. Er is eten en drinken in overvloed. Als Reeps na drie dagen verder wil omdat de rest van de bemanning op het eiland wacht, weigeren zijn mannen opnieuw. 'Dit is een goede herberg, men tapt er wel maar schrijft er niet' beargumenteren zij hun onwil. Na drie dagen op krachten gekomen te zijn, loodst een Indiaan uit een naburig dorp die enkele woorden Frans spreekt, de sloep naar het andere dorp. Het is oudejaarsdag 1692. Vermoedelijk is dat het gezelschap ontgaan. Ook nu wordt de bemanning gastvrij ontvangen. Een Portugese Kapucijnier monnik heeft een kerkje in het dorp en biedt de mannen in zijn huis onderdak. Als deze hoort dat een ander deel van de bemanning bij het wrak is achtergebleven, adviseert hij Reeps naar Belem te gaan en daar hulp te vragen.

Gezicht op Paramaribo begin 18^e eeuw, anoniem. Bron: Rijksmuseum

Het Amazonewoud

Al spoedig is er gebrek aan vers drinkwater en voedsel. Vergeefs wordt op het eiland en het tegenover gelegen vasteland naar water gezocht. Vijftien mannen, meer plaats is er niet in de kleine sloep, zoeken steeds verder stroomopwaarts naar zoet water. Al het water is brak. Zes dagen na de schipbreuk is de moed hen in de schoenen gezakt. De enige uitweg, aldus Reeps, is om met de sloep de kust in noordwestelijke richting te volgen waar hij nederzettingen van Indianen en mogelijk Portugezen hoopt te vinden. Hij stelt voor om terug te roeien en dat met de achtergebleven bemanningsleden te bespreken. Daarna kan worden geloot wie met de

Angst voor spionage

Met twee Indianen als gids zet Reeps de tocht op 4 januari 1693 voort. Enkele dagen later bereiken zij Punto Camboe op de noordelijkste punt van het eiland Ilha Joannis. Daar blijft het gezelschap enkele dagen bij een vriendelijke Portugees die er een plantage heeft. Een kleiner gezelschap zet de tocht naar Belem voort, een reis van tien dagen. Voor zij de oversteek over de brede rivier naar de stad kunnen maken worden ze door een viertal inwoners ondervraagd over het doel van hun reis. De Portugezen vrezen dat de Hollanders de kust en hun verdedigingswerken willen bespioneren om later in te nemen. Enkele katholieke geestelijken

maken de Hollanders voor ketters en zeerovers uit. Reeps wordt verboden terug te gaan naar de plaats van schipbreuk. Hij mag pas reizen na toestemming van de gouverneur-generaal van de provincie Para. Deze laat niet van zich horen op Reeps' schriftelijke en mondelinge smeekbeden. Pas op 5 mei ontvangt Reeps, die zich dan weer heeft gevoegd bij de mannen op Ilha Joannis, officieel bericht. De gouverneur-generaal zal zorgen dat ze naar Terceira, Portugal of Suriname kunnen. Ook krijgt Reeps te horen dat op een Portugees en vier mannen na alle andere achterblijvers bij het wrak zijn omgekomen. Van de 44 man waarmee men van Terceira was vertrokken, zijn zonder de Portugees nog 18 in leven. Eerder in Belem stierf al een Vlaamse matroos. Met de sloep en een nieuw gehakte kano wordt de tocht terug naar Belem ondernomen. De ontvangst is wisselend. Het stadsbestuur is argwanend. Het gezelschap mag zich niet vrij door de stad bewegen. Plezieriger is het met andere Portugezen die hen bezoeken en enkele Jesuïetenpaters. Belem is al een flinke stad met niet minder dan zeven kloosters. Met een van de paters, een Luxemburger die in Leuven heeft gestudeerd en redelijk Nederlands spreekt, wordt zelfs over de reformatie en de kerk gedebatteerd. Volgens Padre Johan Phillippi hebben Luther en Calvijn de Schriftuur vervalst. Op 24 mei 1693 wordt teruggevaerd naar Ilha Joannis om de bemanning op te halen. Daar zijn naast de tien mannen die bij de Indianen waren achtergebleven ook de vier overlevenden die op het eiland bij het wrak van de Amasone waren gebleven aangekomen.

De lotgevallen van de 28 achterblijvers

De schipper, opperstuurman en enkele anderen blijken bij het overzwemmen van het zoute riviertje verdronken. De bottelier was op het idee gekomen om in een ketel zout water te koken en de wasem op te vangen. Het was ontoereikend om hun dorst te lessen. In maart was het eiland door een zware storm en hoge vloed overspoeld. Om zich te redden waren de mannen in de bomen geklommen. Toen de storm was bedaard, was het eiland overdekt met twee voet zand. Wat niet was weggespoeld was onder die dikke zandlaag verdwenen. Ten einde raad was men door honger genoodzaakt tot kannibalisme op enkele doden. Volgens Reeps had het hun niet gesmaakt. Enkele weken later werden de levenden gevonden door enkele Indianen die door de gouverneur-generaal waren gestuurd. Het lukte de Indianen – hoe tragisch – op een speciale manier op het strand zoet water te vinden.

Naar Suriname

Eindelijk, op 6 juni 1693, wordt de reis met de sloep en twee kano's, naar Suriname aangevangen. Een aantal Indianen vergezelt hen op de reis. Uitgebreid doet Reeps verslag van de gevaren en de ontmoetingen. Tien dagen verblijft Reeps met zijn mannen bij een bevriende Indianenstam, waar ze opnieuw in de watten worden gelegd. De vrouwen

Dirk Valkenburg
(1671-1725).

Plantage in Suriname. Valkenburg werd door de Amsterdamse stadssecretaris en schepen Jonas Witsen naar Paramaribo gestuurd om zijn bezittingen daar te schilderen. Valkenburg keerde na enkele jaren doodziek terug. Bron: Rijksmuseum

zijn zwaarlijvig maar bezitten fraaie ronde borsten. Hoewel niet lelijk, heeft Reeps niet gemerkt dat zijn mannen er 'gemeenschap mede maekten', wat hij hun ook uitdrukkelijk had verboden. Godsdienst bespeurt Reeps niet bij hen, behalve wat zij van de christenen leerden. Tijdens het bezoek aan een volgend Indianendorp wordt Reeps getroffen door de diepgemeende gelovigheid van het stamhoofd. Na de verhalen over Jezus te hebben gehoord had hij zich laten dopen. Het stamhoofd nodigt Reeps uit om samen in de kerk te gaan bidden. Of dat is gebeurd zegt het verslag niet. Eind juni weet een andere Indianenstam hem te melden dat zich

Gerrit Schouten.

Diorama van de Waterkant in Paramaribo. De Waterkant, gelegen aan de Surinamerivier, was het centrum van de handel

stroomopwaarts aan hun rivier ooit een Hollandse nederzetting bevond waar men onder andere in zeekoeien handelde. In Cayenne, waar ooit zijn neef David de Vries een nederzetting begon, wordt Reeps gastvrij door de Fransen ontvangen. Tot 12 juli vaart het kleine konvooi langs de kust van het gebied dat onder octrooi van Reeps stond. Een gevoel van teleurstelling valt in de woorden van Reeps te bespeuren. 17 juli passeert de kano van Reeps – over de sloep wordt merkwaardigerwijze niet meer gesproken – de Marowijne. De dag erop doemt fort Zeelandia aan de horizon op.

Paramaribo

De dag van aankomst al wordt Jan Reeps uitgenodigd bij de gouverneur-generaal van de kolonie Suriname Joan van Scherpenhuys, waar hij een vriendschappelijke band mee opbouwt. Bestuurlijk en administratief is het een chaos in de kolonie. Daarnaast is er spanning om de Fransen. In 1689 deden zij nog een vergeefse poging om de kolonie te veroveren. Vanuit zijn ervaringen als onderkoopman in dienst van de VOC controleert Reeps, in afwachting van de terugreis naar Nederland, de boeken en rekeningen over de laatste 2,5 jaar en helpt de rekenkamer bij het opzetten van een belastingstelsel en het berekenen van belastingen. Als dank schenkt Van Scherpenhuys hem drie landerijen, elk 500 akkers groot, die Reeps Bellasoor, Overtwater en Purmer noemt, naar zijn echtgenote en de drooglegging waar hij nog een buiten bezit. Daaruit kan worden

opgemaakt dat Reeps na de terugreis naar Hoorn, voornemens is om in Suriname terug te keren.

Terug in Hoorn

16 februari 1694 scheept Reeps in op de St. Jan, dat met drie andere schepen aan de terugreis naar de republiek begint. Een maand later wordt op Barbados aangelegd. Daar wordt hij samen met de zus van de tijdens muiterij vermoorde gouverneur van Suriname Cornelis Aersen van Sommelsdijck, die op een ander schip reisde, bij de Engelse gouverneur van het eiland uitgenodigd. Na een verblijf van ruim drie weken wordt de reis voortgezet. Vijftien Engelse schepen voegen zich bij de vloot. Een week later is men bij de Faroëeilanden, enkele dagen later passeert het konvooi de Shetlandeilanden. Vrijdag 4 juni gaat Reeps bij Texel van boord en stapt over op een kaag, een platbodeme, die hem naar Enkhuizen vaart. 's Avonds arriveert hij per wagen in Hoorn, een jaar en negen maanden na de aanvang van zijn onderneming. Hoewel hij berooid moet zijn terug gekomen, prijkt zijn naam in het belastingkohier 1695 van Hoorn als een van de belangrijkste burgers van de stad. Van een mogelijk voornemen om terug te gaan naar Suriname komt niets. Jan Reeps overlijdt 46 jaar oud in 1697 en wordt op 6 maart van dat jaar in de Grote Kerk begraven. Marytje overlijdt in 1712 op 61-jarige leeftijd. Over hoe het zijn reisgenoten van de mislukte kolonisatie is vergaan, zwijgt Reeps in het verslag van zijn onfortuinlijke kolonisatiepoging.

SCHENKINGEN AAN OUD HOORN

OORKONDE VOOR ALBERT DE GRAAF

HANS RIJSWIJK

In de afgelopen maanden zijn weer veel schenkingen bij Oud Hoorn binnengekomen. En dat levert samen een heel gevarieerde collectie met name boeken op. Het grootste deel daarvan krijgt via de winkel van oud Hoorn weer een goede bestemming. Een klein deel van de schenkingen belandt uiteindelijk na documentatie en registratie in de goed gevulde bibliotheek van de vereniging. Waardoor die voor bijvoorbeeld onderzoekers weer een stukje interessanter wordt.

Een hele verrassende schenking komt van erelid Albert de Graaf. Hij verrijkt Oud Hoorn met de 21 delen van de 'Vaderlandse Historie vervattende de geschiedenissen der nu Vereenigde Nederlanden', geschreven door de Amsterdamse houthandelaar, historicus en geschiedschrijver Jan Wagenaar. In 1749 schrijft Wagenaar het eerste deel, dat handelt over de tijd van de Batavieren tot het jaar 800, in 1759 verschijnt het laatste deel, dat gaat over de dood van Stadhouder Willem IV. Daarna zijn nog enkele aanvullingen verschenen. Wagenaar wordt met dit werk op slag beroemd. De uitgever is de toen ook al bekende hoofdstedelijke Isaak Tirion. Vermeldenswaard is trouwens, dat Jan Wagenaar bij het verschijnen van deel 20 pas toegeeft aan zijn lezers, dat hij de schrijver is. Op de titelpagina's ontbreekt dan ook zijn naam.

Oorkonde voor schenker

Schenker Albert de Graaf wordt trouwens op 28 augustus door het bestuur van de vereniging verrast met een oorkonde ter gelegenheid van zijn 60-jarig lidmaatschap van Oud Hoorn. Dat gebeurt als voorzitter Jaap van der Hout de 21 delen van de schenking persoonlijk op gaat halen. Als erelid heeft Albert de Graaf al een bijzondere positie. En

Albert de Graaf:
60 jaar lid van Oud
Hoorn

zijn aanhoudende inzet om de doelstellingen van Oud Hoorn mede te realiseren zijn nooit gestopt. In 1960 wordt hij dus lid, in 1974 treedt hij toe als archivaris tot het bestuur. In 1986, het jaar waarin Leo Hooegeveen de nieuwe archivaris wordt, krijgt Albert de erepost van vicevoorzitter en treedt hij nog nadrukkelijker op als voorvechter van Oud Hoorn. Dertien jaar later, in 1999 verlaat Albert het bestuur. Het huidige bestuur ontvangt met enige regelmaat nog altijd handgeschreven brieven van hem. Veelal met een verzoek om voorwerpen van historische waarde veilig te stellen of door middel van subsidiëring te restaureren. Maar ook de instandhouding van het stedelijk kwaliteitsbeeld heeft zijn niet aflatende aandacht.

Titelpagina en
illustratie uit de
Vaderlandse Historie

'ONS JEGENWOORDIGE PAUS'

François van Bredehoff (1648-1721) de machtigste regent van Hoorn

ARNOUD SCHAAKE

In de geschiedenis van Hoorn is geen machtiger regent te vinden dan François van Bredehoff. Hij combineerde de functies van burgemeester, schout en inner der belastingen, vertegenwoordigde Hoorn in de Staten-Generaal en trad op als gezant van de Republiek in Pruisen. Hij kocht de heerlijkheid Oosthuizen en Pijlsweerd en genoot de rechten die daarbij hoorden. Zijn rivaal Allard Merens noemde hem niet voor niets spottend 'ons jegenwoordige paus'. Hoe kon François van Bredehoff zo ongekend machtig worden? Welke maatschappelijke factoren speelden daarbij een rol? De Hoornse regenten besloten vanaf dat moment te komen tot een betere verdeling van de bestuursfuncties in de stad om zo te voorkomen dat een enkele regent en zijn familie alle macht naar zich toe kon trekken.

1675 Jan de Baen,
François van Bredehoff

De opkomst van Bredehoff als machtig regent

Zijn opkomst als machtig regent speelde zich af in de roerige tweede helft van de 17^e eeuw. Buitenlandse mogendheden bedreigden het voortbestaan van de Republiek. In Hoorn stagneerde de handel en nam de welvaart af, het stadsbestuur was verwickeld in een corruptieschandaal en had weinig krediet meer bij de burgers. In die chaotische sfeer rees de ster van François van Bredehoff. Aan de hand van bestaand onderzoek probeer ik een beknopt beeld te schetsen van de man en zijn tijd.

De opkomst van de stedelijke elite

De nog jonge Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden bezat in de 17^e eeuw een nogal afwijkende bestuursvorm van de haar omliggende landen. In andere landen maakte de adel de dienst uit en was er sprake van een sterk centraal gezag. In de Nederlanden waren het de steden die met elkaar de staat, voor zover die ontwikkeld was, vormden. De Republiek was relatief jong en de staatsvorming stond nog in haar kinderschoenen. De macht lag bij de vertegenwoordigers van de steden in de Staten-Generaal. De besluitvorming verliep daardoor nogal stroperig en het duurde doorgaans lang voordat een besluit kon worden genomen. Van stadsbestuurders werd nogal wat gevraagd: zij waren niet alleen verantwoordelijk voor hun stad, maar moesten zich ook verdiepen in tal van landelijke politieke aangelegenheden. De groei van de economie en de complexer wordende bestuurlijke vraagstukken zorgden ervoor dat handel en bestuur zich slecht lieten combineren. Dit droeg bij aan de opkomst van een nieuwe politieke elite die zich in hoofdzaak ging bezighouden met bestuurlijke zaken waardoor er meer en meer een afstand ontstond tussen burgerij en regenten. Voor een winkelier of chirurgijn werd het steeds moeilijker om lid te worden van de vroedschap. De nieuwe elite onderscheidde zich door rijkdom, het trouwen in eigen kring, het doorgeven van machtsposities van vader op zoon en in het etaleren van een luxe levensstijl. Door de economische achteruitgang die aan het eind van de 17^e eeuw inzette waren de investeringsmogelijkheden steeds beperkter geworden. Steeds minder geld werd geïnvesteerd in ondernemingen ten gunste van het beleggen in effecten. In Hoorn bleven regenten zakelijk betrokken bij de VOC en investeerden ze in scheepvaart, bierbrouwerijen en houtzagerijen, maar deze investeringen betroffen een steeds kleiner deel

De bewindhebbers van de VOC met François van Bredehoff

van hun vermogen. Ze streefden naar continuïteit en namen zo weinig mogelijk risico's. Volgens L. Kooijmans in 'Patriciaat en aristocratisering in Holland tijdens de zeventiende en achttiende eeuw' was 'voor de regenten consolidering van het vermogen dus een van de voorwaarden om tot de politieke elite te kunnen blijven behoren en voorzichtigheid kenmerkte daarom de wijze waarop zij hun vermogen beheerden'. De stedelijke patriciërs maten zich een luxere levensstijl aan en onderscheidden zich zo van de rest van de burgerij.

Grote, luxe huizen verschenen aan de Ramen en het Grote Oost. De regenten veroorloofden zich meer personeel en dure inboedels. Rijtuigen verschenen in het straatbeeld. De sobere kledij uit het begin van de 17^e eeuw, zwart met wit gesteven kraag, maakte plaats voor kleurrijke kleding, waar je mee kon pronken.

De familie Van Bredehoff

Door huwelijk waren de Van Bredehoffs verbonden met de Hoornse patriciërs. De eerste sporen van de familie Van Bredehoff gaan terug naar Antwerpen, waar Frans van Bredehoff in 1563 werd geboren als zoon van een rijke koopman. Zoals zoveel Antwerpenaren trok hij, het oorlogsgeweld moe, naar het noorden. Hij vestigde zich in Dordrecht en trouwde met Cornelia Segwaert, een van de dochters van de Dordtse schepen Meynard van Segwaert. Uit dit huwelijk werd in 1617 Adriaan van Bredehoff geboren, de stamvader van de Hoornse tak van de familie Van Bredehoff. Cornelia hertrouwde na de dood van Frans van Bredehoff met de Hoornse regent Albert Fransz Sonck. Zij was reeds met Hoorn verbonden door het huwelijk van haar zuster Josina Segwaert met Jan van Foreest en haar andere zuster Maria met Jan Martsz Merens. Nicolaes Sonck, de oudste zoon van Albert Fransz Sonck was voorbestemd om zijn vader als schout op te volgen. Toen deze op jonge leeftijd stierf, stemde het stadsbestuur in met de benoeming van Adriaan van Bredehoff als schout. Adriaan bleek een zeer kundige schout en deed veel voor de stad. Zo was het aan zijn ijver te danken dat de dijken ten westen van de stad de grote

Adriaan van Bredehoff, de vader van François van Bredehoff (1617-1675)

**Aanslag
gebroeders de witt**

watervloed van december 1665 konden weerstaan. Adriaan trouwde met Elisabeth Wybo, de dochter van burgemeester Jacob Josias Wybo, wiens vader afkomstig was uit Vlaanderen en zich rond 1600 in Hoorn had gevestigd. Uit dit huwelijk werd op 4 april 1648 François geboren. Deze bracht zijn jeugd door in Hoorn en ging, zoals zo veel kinderen van regenten, in Leiden rechten studeren.

De wetsverzetting

In 1672 bedreigde het machtige Franse leger de Republiek. De angst sloeg toe. Het bewind van Johan de Witt, dat steunde op de staatsgezinde regenten, wankelde. De jonge prins Willem III stond klaar om als stadhouder te worden aangesteld en de roep om Oranje werd steeds luider. Na de gruwelijke moord op de gebroeders De Witt stond niets hem meer in de weg. Eenmaal aan het roer bracht hij het leger in gereedheid om het land tegen de Franse indringers te verdedigen. Vooral dankzij zijn diplomatieke vaardigheden, wist hij de ondergang van de Republiek te voorkomen.

In Hoorn had het stadsbestuur zich de woede van de burgerij op de hals gehaald. Burgemeester Sijms en zijn politieke medestanders hadden de VOC benadeeld door fraude met VOC-obligaties en de verduistering van grote hoeveelheden hout, die bedoeld waren voor de bouw van schepen. Maar dat was niet het enige. Sijms en zijn vrienden hadden

het vertrouwen van de burgerij al eerder geschaad door te pogen de boongang, het eeuwenoude recht van de burgerij hun burgemeester te kiezen, af te schaffen. Plan was om de burgemeesters in het vervolg door de zittende burgemeesters te laten kiezen. Bij de wetsverzetting in 1672 werd Sijms uit zijn functie ontheven en gevangengezet. De regenten die verdacht werden van medeplichtigheid kwamen niet meer terug in de vroedschap. De stadhouder liet het boonrecht intact, maar eiste wel het recht op de boonlijst samen te stellen, waardoor alleen zijn vertrouwelingen werden gekozen. De nieuwe stadhouder verving twaalf van de twintig leden van de vroedschap.

Adriaan van Bredehoff behoorde tot de vertrouwelingen van de prins en was niet betrokken bij de malversaties in het stadsbestuur. Bij de plundering van het huis van Reinier Langewagen, een van de regenten die betrokken was bij de malversaties, trad hij zeer stoutmoedig op en kon hij voorkomen dat het stadhuis door de woedende menigte werd belaagd. Hij zou later bewondering oogsten tijdens de verdediging van het land tegen de Fransen, toen hij in 1673 als kolonel met drie vendels, gevormd door de schutterijen van Hoorn, Medemblik, Enkhuizen, Edam, Monnickendam en Purmerend, meehielp het geweld van de Fransen te keren. Voor vader en zoon was de weg vrij om een belangrijke rol te gaan vervullen in het stadsbestuur van Hoorn.

Aan de top

Op last van prins Willem III werd François in 1672 in de vroedschap opgenomen. François had indruk gemaakt op de prins en bleek een talentvol bestuurder te zijn. Toen zijn vader Adriaan overleed, nam hij zijn plaats in en werd op voordracht van burgemeesters en vroedschap tot schout benoemd met de bijzondere bepaling, dat hij daarnaast alle andere ambten mocht bekleden. Hij vervulde die functie in totaal vijfmaal en was achtmaal burgemeester. In 1678 werd hij afgevaardigd in de Generaliteits-Rekenkamer. Hij vertegenwoordigde Hoorn in de Staten-Generaal, de Raad van State en in de Gecommitteerde Raden van het Noorderkwartier. In 1688 zond de Staten-Generaal hem op een diplomatieke missie naar de keurvorst van Brandenburg, een van de belangrijkste vrienden van de Republiek tijdens de nieuwe oorlog met Frankrijk. Tot slot was hij van 1677 tot 1721 bewindvoerder van de VOC.

François is drie keer getrouwd. De eerste keer met Johanna Humel met wie hij twee zoons kreeg (Adriaan en François), de tweede keer met Cecilia de Jonge van Ellemeet en zijn laatste vrouw was Machteld van de Graaff. Van Cecilia de Jonge van Ellemeet is bekend dat zij een bedrag van 100.000 gulden schonk ten behoeve van de stichting van een weeshuis aan de Veemarkt. In 1699 legde François het schoutsambt neer. Zijn zoon Adriaan werd zonder voordracht van het stadsbestuur door de stadhouder als opvolger benoemd.

Eenmaal aan de macht, maakte François zich niet erg populair in de stad. Hij verzamelde een groep vertrouwelingen rondom zich met een twijfelachtige reputatie. Tot afschuw van velen benoemde hij ene Pieter de Graaff, een van de medeplichtigen aan de aanslag op Johan de Witt, tot lid van de vroedschap. Tot in de Amsterdamse vroedschap sprak men schande over de aanstelling. De houding van François van Bredehoff was dermate dominant dat zijn tegenstanders, zoals Jacob van Foreest en Allard Merens, deze benoeming niet konden voorkomen.

De aanslag op Johan de Witt

Op de avond van 21 juni 1672 wandelt Johan de Witt, die nog lang was blijven werken in de Statenzaal, niets vermoedend naar huis. Plotseling stormt een groep van vier jongeren op hem af, zij overvallen hem en steken het slachtoffer net zo lang met hun messen totdat ze denken dat hij dood is. De verwondingen blijken gelukkig mee te vallen,

maar De Witt moet zes weken het bed houden. Een van de daders wordt de volgende dag gepakt. Het blijkt om Jacob van der Graaff te gaan, zoon van een Oranjegezinde raadsheer (rechter van het Hof van Holland). De andere daders, onder wie zijn broer Pieter van der Graaff, lukt het om te ontkomen. Zij houden zich schuil in het legerkamp van de prins in Bodegraven. Op 29 juni wordt Jacob van der Graaff op aandrang van de Staten ter dood veroordeeld en onthoofd.

Nieuwe schandalen

Een nieuw schandaal volgde met de aanstelling van de plaatsvervangend schout, zijn zwager Jan Verschuur. Verschuur gedroeg zich onbeholpen en grof, hij liet een verdachte bijvoorbeeld ruim vier maanden zonder vorm van proces vastzitten. Na een langlopend proces tot in de Hoge Raad werd de schout in het ongelijk gesteld en veroordeeld tot het betalen van de kosten van het proces. Van Bredehoff weigerde, maar toen de deurwaarder

De hof in Oosthuizen,
Cornelis Pronk 1728

dreigde zijn eigendommen te koop te zetten, koos hij eieren voor zijn geld. Naast Verschuur poogde François van Bredehoff nog een van zijn vertrouwelingen aangesteld te krijgen als lid van de vroedschap. Toen dit mislukte, liet hij de vroedschap 35 nieuwe boonmannen kiezen in de verwachting dat daarmee zijn vazallen in de vroedschap gekozen zouden worden. Ook deze poging mislukte. De positie van Van Bredehoff steunde in de loop der jaren alleen nog maar op zijn relatie met Willem III en toen die in 1802 overleed was zijn rol in Hoorn voorlopig uitgespeeld. Toen Allard de Groot als bewindvoerder van de WIC de aanstelling van Adriaan van Bredehoff in de weg

stond, werd hij met de dood bedreigd. Geen middel werd onbenut gelaten om de belangrijke posities in de stad te veroveren. Toch konden zijn rivalen in 1715 niet voorkomen dat François van Bredehoff als burgemeester terugkwam. Hij bleef dit tot het einde van zijn leven.

Heer van Oosthuizen

François van Bredehoff streefde in navolging van veel Amsterdamse regenten meer en meer een adellijke leefstijl na en liet het familiewapen verfraaien. Hij kocht in 1682 de heerlijkheid Pijlsweerd bij Utrecht en in 1686 schafte hij de heerlijkheid Oosthuizen van Jonker Pieter van Cats voor een bedrag van f 20.360,- aan, waartoe ook de dorpen Hobrede, Etersheim, Schardam en Kwadijk behoorden. Met deze aankoop kreeg de familie Van Bredehoff de heerlijke rechten in Oosthuizen tot deze na de Bataafse Revolutie in 1798 werden afgeschaft. Door grondaankopen in de Wogmeer, de Beemster en de Zeevang, kon de nieuwbakken heer van Oosthuizen zich meten met de adel.

Detail van het praalgraf
van François van
Bredehoff

Ambachtsheerlijkheid

Een ambachtsheerlijkheid was de kleinste bestuursseenheid op het platteland, die te leen werd gegeven door de graven van Holland en later door de Staten van Holland. De ambachtsheer was verantwoordelijk voor de rechtspraak, wetgeving, het heffen van belastingen en bestuur van de heerlijkheid. De rechtspraak ging voornamelijk over minder zware vergrijpen. Als er halszaken in het spel waren, werden de Staten van Holland ingeschakeld. De dagelijkse gang van zaken liet de heer meestal over aan een baljuw. De leenheer had recht op allerlei heffingen. In de 17^e eeuw gingen veel heerlijkheden van de adel over naar rijke burgers en steden. Burgers kochten de heerlijkheden vooral als statussymbool. In 1798 werden alle heerlijke rechten afgeschaft, maar bij de Grondwetwijziging van 1814 werden zij weer ingevoerd en tenslotte in 1848 definitief afgeschaft.

Schrikkelhoenderen

Uit een inventaris van inkomsten van François van Bredehoff blijkt dat zijn inkomsten uit heffingen ongeveer f 700,- per jaar bedroegen. Deze inkomsten kwamen voort uit belastingen, boetes en rechten, zoals het wijde-, jacht- en visrecht, waaronder het recht om op zwanen te jagen. Elk huisgezin in Oosthuizen en Etersheim was de ambachtsheer ieder schrikkeljaar twee kippen verschuldigd, de schrikkelhoenderen. Al met al werd de nieuwe

ambachtsheer niet rijk van zijn pas verworven bezittingen. Maar daar was het hem ook niet om te doen. Macht en aanzien daar ging het om. François was geen gemakkelijk heerschap en liet zijn macht gelden. Hij liet na de aankoop van de heerlijkheid duidelijk merken, wie vanaf nu de baas was. Zo eiste hij het recht op om de kerkmeester en de predikant te benoemen, een recht dat door zijn adellijke voorgangers was verwaarloosd en was overgelaten aan de kerkenraad. Het geschil dat ontstond werd voorgelegd aan de Staten van Holland, die na lang overleg besloten tot een compromis.

De adellijke voorgangers van Van Bredehoff waren allen in het bezit van een statig onderkomen. François kon daarin niet achterblijven. Voor zijn functie in Oosthuizen liet hij aan de Beemsterringvaart een groot huis bouwen, waar hij verbleef als hij in Oosthuizen was. Hij noemde het 'de Gerechtigheid', verwijzend naar zijn functie als schout in Hoorn. Het moet een prachtig en statig huis zijn geweest met goudleerbehang aan de muur, een enorme hof met theekoepel, een uitgebreide schilderijengalerij en een bibliotheek met vele werken over geschiedenis, filosofie en godsdienst. In 1863 liet een van de nazaten van de familie Van Bredehoff het fraaie huis afbreken.

François van Bredehoff stierf op 14 mei 1721. Zijn zoon Adriaan, de nieuwe ambachtsheer, liet een waar mausoleum bouwen in de prachtige gotische kruiskerk in Oosthuizen. Het praalgraf werd beeldhouwd uit Carrarisch zwart en wit marmer door de bekende Antwerpse beeldhouwer en architect Jan Pieter van Bauscheit. Het monument bestaat onder andere uit een beeld van Minerva met naast haar schoot een beeltenis van François van Bredehoff. Aan weerszijden van het grafmonument bevinden zich rouw- en wapenborden ter nagedachtenis aan verschillende familieleden. François en acht nakomelingen vonden hun laatste rustplaats in de grafkelder onder het monument. Aan de voorzijde van de sarcofaag is een tekst ter meerdere glorie van de overledene uitgehouwen. Een paar passages: *'Hij wordt geprezen, gemist en betreurd als vader, praetor,*

consul, senator en bestuurder...', *Geen vergetelheid zal zijn roem, zijn deugden en zijn verdiensten vernietigen, maar het vaderland zal dit alles in het gedenkende hart bewaren.'*

Tot slot

François van Bredehoff voldeed als zoon van de schout aan alle voorwaarden om een belangrijke rol in het stadsbestuur van Hoorn te spelen. De Van Bredehoffs waren schatrijk, hadden de juiste huwelijken gesloten om hun machtspositie te versterken en behoorden daarmee tot de stadselite, die de burgemeesters en leden van de vroedschap leverde. De ongekennde machtspositie die hij kon opbouwen was te danken aan het vertrouwen dat vader en zoon hadden gekregen van de pas aangestelde stadhouder Willem III. Gedurende zijn leven heeft François van Bredehoff een niet aflatende honger naar macht en aanzien getoond. Hierbij hanteerde hij grove middelen zoals intimidatie en omringde zich met vrienden die hij een plaats gaf in het stadsbestuur. Bij de burgerij, maar ook bij andere regenten, was hij dan ook bepaald niet geliefd en na de dood van Willem III was het voorlopig gedaan met zijn macht in de stad.

Een van de rouwborden
in de Grote Kerk van
Oosthuizen

De rijke, stedelijke regenten in die tijd plachten zich te meten met de adel, van wie de rol al vrijwel was uitgespeeld. De nieuwe rijken kochten heerlijkheden en buitenverblijven ter verhoging van hun status, zoals ook de familie van Foreest. Tot herinvoering van feodale verhoudingen in de Republiek heeft dit nooit geleid. De stedelijke patriciërs zagen daar de noodzaak niet van in. Zij vormden reeds de belangrijkste politieke macht in Holland en hun belang was die macht te consolideren. In de woorden van historicus Johan Huizinga in zijn 'Nederlandse beschaving in de zeventiende eeuw' nam de aristocratie 'in de Republiek een gematigde vorm aan en het zou niet gemakkelijk zijn in de geschiedenis een tweede voorbeeld aan te wijzen van een aristocratie die een land zo lang met zo weinig geweld en in het algemeen met zo heilzame zorg heeft bestuurd.'

Literatuur

- Danner, H.S., Oosthuizen, een heerlijkheid in de Zeevang, 1292-1863, Wormerveer 1992.
 Dael, P. van, Pallas als getuige bij de graftombe van François van Bredehoff, De Grote Kerk van Oosthuizen, Stichting Oude Hollandse kerken, bulletin 17, 2003.
 Kooijmans, L., Onder regenten, De elite in een Hollandse stad, Hoorn 1700-1780, Den Haag 1985.
 Kooijmans, L., Patriciaat en aristocratisering in Holland tijdens de zeventiende en achttiende eeuw, uit Aalbers, J. e.a., De bloem der natie, Meppel 1987, 93-103.
 Prak, M., Aristocratisering, Spiegel Historiae, jaargang 23, april 1988, 226-232.

'WAT WIL IK VROEGER WORDEN?'

MARJAN SCHAAKE-SCHAGEN

Laatste themawandeling Werkgroep Educatie

Het begint een traditie te worden, de themawandelingen voor de jeugd voor de groepen 7 en 8 van de Hoornse basisscholen. Na succesvolle uitvoeringen als 'Held of schurk?' (2017), 'Verdien ik een standbeeld?' (2018) en 'Wat wil ik vroeger worden?' (2019), maakte de Werkgroep Educatie zich op voor de opzet van een 2020-versie. De coronaperikelen maakten dat daarvan helaas geen sprake kon zijn. Daarom kijkt de Werkgroep terug op de succesvolle uitvoering van vorig jaar

Inspirerend thema

'Wat wil je later worden als je groot bent?' Een vraag die vaak aan kinderen wordt gesteld. De meeste meisjes dromen over een beroep als dokter, terwijl de jongens wel wat zien in een carrière als topsporter. Andere beroepen die hoog scoren zijn wetenschapper, ingenieur, brandweerman of kok. Maar uit wat voor beroepen kon men vroeger kiezen? En hoe zag dat eruit? Dat waren de vragen waarmee de Werkgroep Educatie aan de slag ging. Met als resultaat een themawandeling die voerde langs plekken in de binnenstad die alles te maken hadden met personages en hun specifieke ambachten. Plekken waar vertellers in prachtige, toepasselijke kostuums hun verhaal vertelden. Zo bracht de wandeling de deelnemers naar het Dal waar een timmerman stond. Hij was uitgerust met schaaft en ander antiek gereedschap. Heel toepasselijk, want op het poortje van het St. Jozefgilde dat toegang geeft tot het onderkomen van het Westfries

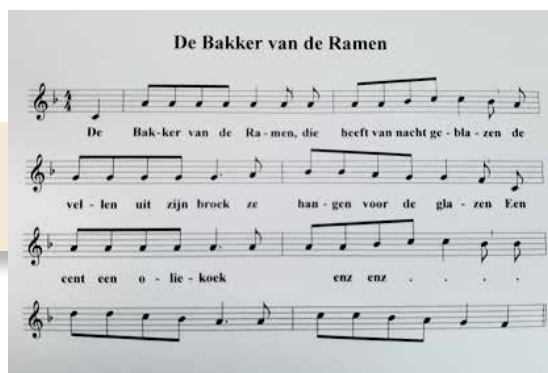
Genootschap (het Timmermansgildehuis) staan schaaft, beitel en hamer.

Van het Breed naar de Vismarkt

Op het Breed, waar wel vier huizen met gevelstenen te vinden zijn, werd stilgestaan bij die op nummer 9, van de komenijswinkel (kruidenierswinkel). De vertelster was net zo gekleed als de vrouw op de gevelsteen. Zij trok zo niet alleen belangstelling van de deelnemers, maar ook van toevallige passanten. Die zagen dat er aan zakjes specerijen kon worden geroken en een soort spel mee kon worden gespeeld. Op het Grote Noord stond een rijke koopman, de heer Merens. Hij vertelde hoe hij door middel van handel te drijven aan zijn rijkdom was gekomen. En gaf daarbij aan hoe de stad Hoorn zo welvarend was geworden. En er zelfs een straat naar hem is vernoemd. Dat er door de deelnemers goed werd geluisterd, blijkt wel uit de opmerking van een jongetje dat riep: 'Daar woon ik ook meneer!' Op naar de Roode Steen/hoek Proostensteeg, waar een huis staat met de gevelsteen 'In d'IJzerman'. Daar sloeg de smid/verteller op een echt aambeeld. Dat zijn verhaal aansloeg, bleek uit de opmerking: 'Waarom ziet u er niet zo uit als de man op de gevelsteen?' Voorbereid op een dergelijke vraag, kon verteller uitleggen dat de Romeinse God Vulcanus is afgebeeld. Op naar de Vis(ch)markt, waar twee visverkoopsters hun waren verkochten. Indachtig de uitdrukking 'schelden als een viswijf', probeerden zij al kijkend elkaar klanten af te troggelen. Intussen vertelden zij dat de vismarkt ooit van de Roode Steen was verplaatst naar deze nieuwe, mooie plek. En dat de vis vers uit de 'Kuil' kwam. Uiteraard bleek de uitnodiging kinderen door heel hard roepen zelf vis aan te prijzen niet voor dovemansoren was bestemd.

Over armenzorg en broodbakker

Tegenover het Sint Jansgasthuis (Boterhal) stond een chirurgijn. Hij vertelde goedvol over het afzetten van handen, tenen en zelfs voeten. En over aderlaten door middel van bloedzuigers. Een toevallige voorbijganger bleek arts te zijn en vertelde dat medicinale bloedzuigers nog steeds worden gebruikt voor wetenschappelijke onderzoek. Vervolgens werd overgestoken naar het Kerkplein, waar werd stil gestaan bij het poortje van het oude 'Vrouwenhuis' en een van de regentessen even van haar voetstuk was gestapt. Zij vertelde over de armenzorg en de 'caritas' en legde dit moeilijke woord aan de kinderen uit. Het

begin van de zorgzame samenleving. Ook hiermee waren zij hun tijd ver vooruit. In de Ramen stond de bakker vol vuur te vertellen hoe het brood gemaakt werd. Het tarwemeel werd met de hand gekneet en het roggemeel, dat veel zwaarder is, met de voeten. Daarom zaten er wel eens haren in het brood. Bij iedere groep was wel iemand die daar op een walgend geluid 'ulch...' maakte. De bakker gaf aan dat hij zijn handen en voeten natuurlijk heel goed waste voor hij met kneden begon. Tenslotte blies hij op zijn hoorn, zoals dat vroeger gebeurde, om iedereen te laten weten dat het brood klaar was. Waarna hij het volgende oudhollandse liedje zong: 'De bakker van de Ramen'.

De bakker van de Ramen,
die heeft vannacht geblazen,
de vellen uit zijn broek.
Ze hangen voor de glazen,
een cent een oliekoek.

Een kind dat aanvankelijk aangaf bakker te willen worden, zag er toch maar vanaf. Hij had wel erg veel haar op zijn armen.

Op naar 2021

Terugkijkend was de 2019-wandeling een eclatant succes. Ondanks het miserabele weer, de vertellers werden nat tot doornat, was het voor de scholen geen reden om te annuleren. Via de mail kwamen er enthousiaste reacties van scholen binnen. Daaruit bleek de waardering, niet alleen van de leerkrachten, maar ook van de leerlingen. Al was het voor sommigen wel vreemd zich te realiseren dat er vroeger geen YouTubers of profvoetballers waren. Het project met wandeling en vertellers heeft haar bestaansrecht meer dan bewezen. Hopelijk kan een nieuwe versie volgend jaar doorgang vinden. Dan helaas zonder de inbreng van de voorzitter van de Werkgroep Jelly Drijfhout, die vlak na de wandelingen in 2019 is overleden. Zij zal node gemist worden als medegrondlegger van het succes. De wandeling werd mede mogelijk gemaakt door financiële ondersteuning van de gemeente Hoorn, afdeling Erfgoed en de stichting Kerkmeijer-de Regt.

LEZERS SCHRIJVEN

Peter Wester reageerde op de artikelen 'Telefoongestoelte' (blz. 142) en 'Rode Edammers' (blz. 143) in het vorige kwartaalblad. Wester wijst er op dat in Hoorn in 1896 een begin werd gemaakt met een telefoonnetwerk in Hoorn, niet met een telegraafnetwerk. Hoorn was al sinds 1858 verbonden met het landelijke telegraafnetwerk.

De winkel op de linkerhoek van de Grote Havensteeg op de foto van de kaaspakkers was geen kleermakerswinkel, maar maakte deel uit van de (handels)firma F. Polak & Co die in het eerste decennium in West-Friesland furore maakte. In de woorden van Ridderikhoff (Kwartaalblad 1984- 2): 'De Havensteeg was in de eerste jaren van deze eeuw een straat van betekenis, dankzij vooral de winkels van Herman en Felix (beter bekend als Falkie) Polak. Links in de steeg hadden zij een grote manufacturezaak, daartegenover een zaak in herenconfectie en op de hoek Rode Steen een woningtextiel- en meubelmagazijn. Zij hadden de naam van uiterst voordelig te zijn en zeer

ruime keuze te bieden. Het heette in wijde omtrek, dat men Hoorn niet had gezien als men niet bij Falkie Polak was geweest; die naam was in heel West-Friesland een begrip. Tot de attracties behoorde dat men er kon afdingen, ofschoon dat toen wel meer een gewoonte was.' De onderpui van het gebouw (eerder de Noord-Hollandse Landbouw-Credietbank) is in 1902 verbouwd (zie de biografie Johannes van Reijendam op de website van Oud Hoorn). De openingsadvertentie van Magazijn De Adelaar uit 1902 is bijgevoegd.

Mogelijk heeft het uithangbord dat verwijst naar kleding op maat (zie de genoemde foto in het kwartaalblad) enkele maanden in het voorjaar van 1902 aan de gevel gehangen. Polak had een of enkele kleermakers in dienst.

VAN GORREDIJK NAAR HOORN

Verwantschap van Hoornse middenstanders¹

RITA LODDE-TOLENAAR

Het verhaal begint bij Jolle Eiles Buitenhof die in 1770 in Gorredijk trouwt met Aukje van den Berg. Zij is omstreeks 1747 geboren in het Friese Beets, dochter van Poppe Sjoerds van de Berg en Sjoukje Wopkes. In 1815 is zij in Gorredijk overleden. Haar man Jolle Eiles Buitenhof is in de dezelfde tijd als zij geboren en dan in Gorredijk en een jaar eerder dan zij overleden, ook in Gorredijk. Een deel van hun nakomelingen is in Hoorn terecht gekomen. Voor dit artikel zijn twee van hun kinderen in beeld: dochter Bontje Jolles Buitenhof en zoon Poppe Jolles Buitenhof.

Een derde kind, Sjoukje, is ook in Hoorn beland, daar in 1827 gehuwd met Klaas Bakker, maar zij zijn dan beiden op leeftijd en hebben geen kinderen gekregen. Klaas was een schipper uit Wijdenes en heeft mogelijk gevaren op Friesland. Vader Jolle Buitenhof is bakker van beroep blijkens de akte van 1814; in 1812 staat houtteller genoteerd. Ook zijn zoon Poppe is bakker, meesterbakker.

de omgeving van Gorredijk, gelegen in de zuidoost hoek van Friesland nabij Heerenveen, werd deze turf van daaruit door meestal Friese schippers naar Holland vervoerd waaronder naar Hoorn.² Ook schippers uit deze contreien voeren op Friesland om brandstof te halen, bijvoorbeeld de zwager van Bontje en Poppe Buitenhof, Klaas Bakker, schipper uit Wijdenes.

Als je kijkt naar de beroepen van de mannen, dan blijkt dat de Friese kant met name uit bakkers bestaat en de Westfriese kant van de aangetrouwde mannen uit schippers. De handelscontacten vanuit deze regio hebben in de tweede of derde generaties gezorgd voor bruiden uit Gorredijk, die naar Hoorn zijn gekomen.

Leentje de Jong- de Vries

Leentje de Vries, geboren in 1809 in Gorredijk, is het oudste kind van Bontje Buitenhof en Homme de Vries, van beroep schipper. In 1819 verhuist de familie vanuit Gorredijk naar Hoorn, waar vader Homme als lidmaat van de Verenigde Waterlandse en Friesche doopsgezinde gemeente wordt ingeschreven. In 1820 wordt haar jongste zusje

		Jolle Eiles Buitenhof 1747 Gorredijk, 1814 Gorredijk broodbakker	X 18-3- 1770	Aukje van den Berg, 1747 Beets (F) 1815 Gorredijk broodbakker		
	I				I	
Bontje Jolles Buitenhof 1779 Gorredijk winkelierster 1864 Hoorn	X 25-12-1808 Gorredijk	Homme Wiggers de Vries 1772 Gorredijk schipper 1827 Hoorn		Poppe Jolles Buitenhof Gorredijk 1785 meester bakker 1851 Gorredijk	X 9-5-1811 Utingeradeel	Jantje Sijtzes 1786 Akkrum 1830 Gorredijk
	I				I	
Leentje Hommesdr. de Vries 1809 Gorredijk 1886 Hoorn	X 2-3-1834 Hoorn	Jan de Jong 1810 Jisp koopman-1867 Hoorn		Sjoukje Poppes Buitenhof 1818 Gorredijk 1877 Hoorn	X 9-11-1844 Opsterland	Jan Jonkman 1818 Hoorn schipper 1905 Hoorn

Overzicht van de eerste drie generaties

De nichtjes Leentje de Vries en Sjoukje Buitenhof zijn beiden voormoeders van Hoornse middenstandfamilies: onder Leentjes nakomelingen vinden we Van Wijk en Eilander en onder die van Sjoukje de winkeliers Waerts, Karssen en Osinga en de familie Lückens. De broer van Sjoukje, Sake, is de voorvader van de echtgenote van Gerard Boedijn.

De vraag is hoe komen kinderen van het echtpaar Jolle Buitenhof en Aukje van den Berg vanuit Gorredijk in Hoorn terecht?

Janna Selie daarover: door het afgraven van veen in

Sjoukje geboren. Vader Homme is vroeg overleden, in 1827 in zijn huis aan de Appelhaven wijk 3 nr. 434 en hij is aan de zuidzijde van de Grote Kerk begraven. Zijn vrouw, moeder Bontje (Bondina), runt nog vele jaren een winkel op de Appelhaven. Leentje trouwt in 1834 in Hoorn met Jan de Jong, een koopman uit Jisp. Zij krijgen zes kinderen en met twee van hen gaat het verhaal verder: dochter Bondina en zoon Klaas.

Bondina de Jong is geboren op 15 februari 1839 en trouwt met brood- en koekbakker Gerrit

Gerrit Jan van Eijk 1839 Hoorn brood - en koekbakker 1881 Hoorn	X 1861 Hoorn	Bondina de Jong 1839 koffiehuishoudster Hoorn 1911		Klaas de Jong 1848 Hoorn winkelier aardenwerk 1927	X 1877 Hoorn	Johanna Vulkers 1852 Hoorn 1930
		I				I
Pieter Marinus van Wijk 1870 borstelmaker 1955 Hoorn	X 1900 Hoorn	Helena van Eijk 1865 Hoorn 1940		Remment Eilander 1877 Venhuizen boekhouder, winkelier Hoorn 1959	X 1904 Hoorn	Geertje de Jong 1879 Hoorn 1960
	I				I	
Maria Bosma 1906 Schoten 2001 Hoorn	X 1929 Hoorn	Pieter Marinus van Wijk 1906 Hoorn lederwaren 1974 Hoorn		Barbera Martha Buurs 1908 Beemster 2000 Hoorn	X 1948 Hoorn	Pieter Eilander 1908 Hoorn winkel huish artikelen 1984 Hoorn

Jan van Eijk, eveneens in 1839 geboren, zoon van broodbakker Jan van Eijk. Zij wonen in de Kruisstraat wijk 5 no 366, later Nieuwendam 42. Bondina heeft na het overlijden van haar man in 1881 een koffiehuis annex café gerund op Nieuwendam 36, daarna heeft zij op het Breed 25 gewoond.

Na hun huwelijk wonen dochter Helena en haar man Pieter Marinus van Wijk, borstelmaker, bij haar in huis. Daar worden twee kinderen geboren. Zij verhuizen later naar Breed 34.

Pieter Marinus laat in 1911 de borstelmakerij inschrijven onder de naam 'De Arend'.³ De groothandel Borstelwerk en huishoudelijke artikelen op de Nieuwendam, een winkel aan het Breed en de fabriek aan het Achterom maken deel uit van dit bedrijf, dat een groot assortiment borstels produceert. Zo zijn er 12 soorten tapijtborstels, 9 verschillende raagbollen of halve manen, koeborstels, biggetjes oftewel kleine stoffertjes, potloodborstels, scheepsluwigens, lepelvormige glazenwassers, lampenpoetsers, straatbezems of balijnbezems, insmeerborstels en flesschenwissers.

In 1929 trouwt hun zoon Pieter Marinus met Maria Bosma en gaan zij op Breed 34 wonen. In augustus 1930 wordt dochter Miep Anna Helena geboren en in augustus 1935 zoon Ruut. In 1944 wordt een tweeling geboren, Pieter Marien en Pauline Marian. Pauline overlijdt na tien dagen. In juni 1947 wordt zoon Paul Peter geboren.

Wat niet direct met dit verhaal te maken heeft, maar wel vermeldenswaard is:

In 1932 hebben vader, zoon en schoondochter

opnieuw deel genomen aan de Vierdaagse. Zij zijn lid van de wandelclub de 'Hoornsche Tippelaar'. Dat was niet het enige jaar. In totaal hebben zij 13 maal, resp. 8 maal en 7 maal de eindstreep in Nijmegen gehaald. Maria Bosma is heel sportief en wint regelmatig prijzen bij atletiekwedstrijden en speelt in de tenniscompetitie bij 'Toss'. Zij speelt ook niet onverdienstelijk toneel bij de 'Hoornsche Spelers'. In 1940 is de winkel en groothandel in borstels verplaatst van het Breed naar het Grote Noord, nu onder leiding van zoon Piet van Wijk. De panden nummer 86 en 88 worden aangekocht en later is daar een geheel nieuw woon- en winkelpand gebouwd in roodbruine baksteen met verdiepte voeg en een erker, ontwerp van architect H.J. Hermans compleet met bronzen arend. Het

**Prijswinnende etalage
van Pieter van Wijk,
Breed 25, begin
20^e eeuw**

— Een drietal onzer ingezetenen, de heeren Van Wijk Sr., Van Wijk Jr. en Mevr. Van Wijk-Bosma hebben wederom met succes deelgenomen aan de „Vierdaagsche” Naar men ons meedeelt kwamen de deelnemers in uitstekende conditie aan. We meenen, dat het reeds de derde maal is, dat de oude? heer Van Wijk dezen beroemden marsch heeft volbracht. Onze hartelijke felicitatie aan het kranige drietal, maar in het bijzonder aan den „Hoornschen Tippelaar”.

assortiment wordt in de loop van de jaren uitgebreid met lederwaren, ruitersportartikelen en keramiek. Zoon Ruut heeft sinds 1957 in het bedrijf gewerkt en dochter Hanneke is sinds 1987 met keramiek verantwoordelijk voor haar eigen aandeel in de zaak. In 2004 wordt de zaak gesloten bij gebrek aan opvolging.

Ruut van Wijk woont al lang in Aartswoud, maar kan nog met veel liefde over Hoorn en de geschiedenis van zijn familie in deze stad praten. Over zijn grootouders Pieter van Wijk en Helena van Eijk (afstammeling van Buitenhof uit Friesland) en over het begin van de borstelfabriek. Grootvader (1870) was vanuit Rotterdam naar Hoorn gekomen en als werkopzichter op het Oostereiland gaan werken. Daar werden onder meer borstels gemaakt. Toen in 1900 daar de gevangenis werd ingericht, startte hij in de achtertuin van zijn vrouw een borstelfabriek. Zij bestierde in die tijd een logement met officierstafel aan de Vischmarkt. Hun zoon Pieter zette het bedrijf voort en later kwam Ruut in de zaak gevestigd in het karakteristieke pand aan het Grote Noord, gesierd met de arend. Ruut weet niet waarom zijn grootvader dit symbool gekozen heeft.

Ruut was niet bekend met de vele relaties met Hoornse middenstanders zoals Osinga, Waerts en Eilander. De familierelaties liepen veelal via de vrouwelijke lijn zoals Van Eijk, De Jong en De Vries. Wel wist hij van de verwantschap met een andere tak van de familie Jonkman. Zijn familie is op een dubbele wijze aan elkaar verknoopt. Zijn moeder Maria Bosma was een dochter van Roelf Bosma en een zus van Soetje die in 1925 met Mathee Jonkman is getrouwd, een zoon van Dirk Jonkman en Diena Sieuwerts. Deze Dirk Jonkman is de schoonvader van Gerard Lückens. Op die

manier is Ruut zowel via de lijn van zijn vader als via zijn vrouw gerelateerd aan de familie Jonkman en Lückens.

Zowel zijn vader Pieter als Ruut hebben deel uitgemaakt van de Hoornse raad, resp. van 1954 tot 1962 en van 1967 tot 1974 en vele bestuurlijke functies in sport- en andere verenigingen bekleed.

Broer Klaas de Jong, geboren in 1848, is waarschijnlijk voor zijn opleiding naar Edam en Deventer gegaan en trouwt in 1877 met Johanna Vulkers, dochter van onderwijzer Antonie Voerman Vulkers en Geertje Olthuis, geboren in Hoorn in 1852. De vader van Klaas had een winkel op de Varkensmarkt en is in 1867 overleden. Klaas is eerst zadelmaker van beroep en daarna winkelier in aardewerk op de Varkensmarkt op het adres van zijn vader, vervolgens op de Dubbele Buurt en daarna op de Grote Noord 134 geworden. Het graf van Klaas en zijn vrouw bevindt zich op de begraafplaats aan het Keern.

Hun dochter Geertje trouwt met Remment Eilander uit Venhuizen. Hij is boekhouder van beroep, is in Hoorn komen wonen, in de Kerksteeg bij de familie Ooijevaar. Zij hebben na hun huwelijk kort in Amsterdam gewoond, waar hun oudste dochter is geboren. Geertje schijnt zoveel heimwee naar

Hoorn en haar familie te hebben gehad dat zij in 1906 weer terug zijn. Haar man wordt compagnon van haar vader en de zaak in huishoudelijke artikelen en galanterieën wordt bekend onder de naam De Jong & Eilander op het adres Grote Noord 134. Zij krijgen zes kinderen. Vader Remment heeft naast zijn zaak nog tijd voor bestuurlijke functies als penningmeester van het bestuur van de Handelsavondschool en het bestuur van het Instituut voor Middenstandsonwikkeling.

Zoon Pieter Eilander, geboren in 1908, trouwt in

1948 met Martha Buurs geboren in de Beemster eveneens in 1908, en zet de zaak voort. In 1949 wordt hun dochter Geertrude Lysbeth geboren en in 1950 zoon Frederik. Daarna volgt nog een kind. Geertrude Lysbeth is later gehuwd met Jan Dirk Osinga (zie later). Vader Remment Eilander en moeder Geertje overlijden ruim een maand na elkaar, rond de jaarwisseling van 1960. Zij worden op het Keern begraven.

Pieter is op 17 december 1984 overleden en zijn vrouw Barbera in 2000 op 17 juli, beiden op de Berkhouterweg begraven. Hun oudste twee kinderen zijn resp. in 2013 en 2005 overleden.

Een broer van Leentje de Vries, Jolle Homme de Vries, turfverkoper uit Gorredijk, is samen met zijn ouders en de andere kinderen in 1819 naar Hoorn gekomen en hij trouwt daar in 1839 met Margaretha van Leeuwen. Hij is handelaar in brandstoffen geworden met een bedrijf eerst op het Grote Oost, daarna op de Appelhaven en later op Vischmarkt 6. Hij is in 1892 overleden.

Sjoukje Jonkman-Buitenhof

Het nichtje van Leentje, Sjoukje, is eveneens in Gorredijk geboren en is negen jaar jonger dan Leentje. Zij trouwt in 1844 met schipper Jan Jonkman uit Hoorn. Hun zonen te weten Herman (schipper, geboren in 1845) huwt met Willempje Klooster) en Jan (turfhandelaar,

Graf De Jong-Vulkers (foto onlinebegravingplaatsen)

brandstoffenhandelaar, geboren in 1853) met Mina de Lange. Een andere zoon Dirk wordt timmerman en kistenfabrikant (zie later).

Hun kinderen hebben te maken met verschillende middenstandbedrijven in Hoorn.

Dochter van schipper Herman Jonkman en Willempje Klooster, Helena, in 1889 in Hoorn geboren, is werkzaam geweest als costumnaaister. Zij trouwt met de in 1889 te Zaandam geboren Willem Waerts. Hij is ten tijde van hun huwelijk metaalbewerker en was daarvoor werkzaam bij de Rijkspatronenfabriek. Zij gaan in 1920 in de Pieterseliesteeg wonen op nummer 4, waar een metaalwerkplaats wordt ingericht.

Zij krijgen drie kinderen: dochter Willy in 1921, zoon Marijnus in 1924 en Engelina in 1926.

Graf Eilander De Jong (foto onlinebegravingplaatsen)

Herman Jonkman 1845 Hoorn 1941 Hoorn schipper	X 1879 Hoorn	Willempje Klooster 1846 Enkhuizen 1930 Hoorn				Jan Jonkman 1853- 1924 Hoorn brandstof	X 1883 Hoorn	Mina de Lange 1861 Hoorn 1943			
Helena Jonkman 1889-1961 Hoorn	X 1918 Hoorn	Willem Waerts 1889 Zaandam metaalbewerker 1953 Hoorn	Jansje Jonkman 1887 Hoorn 1971	X 1910 Hoorn	Jan Karssen 1884 Harderwijk typograaf 1942 Hoorn	Grietje Jonkman 1889 - 1965 Hoorn	X 1911 Hoorn	Dirk Osinga 1886- 1976 Hoorn goudsmid opticien	Herman Jonkman 1893 Hoorn brandstoffen handelaar	X 1918 Hoorn	Elisabeth Johanna Versteeg 1890 Haarlem 1969 Hoorn
Willy 1921- 2010 geh, 1944 Abraham Jan Noorder 1913 Hoorn 1960		Marijnus (Dirk) Waerts 1924- 2000 Hoorn geh Hulst	Jacobus Pieter Karssen boekhandelaar 1916 Hoorn 1987	X 1942	Jeanne de Bloois 1915 HHW 2010 Hoorn	Derkje de Wolf 1919 Zwolle 2006 Hoorn	X 1943	Jan Dirk Osinga 1915 Hoorn fotograaf 2003	Jan Tonny Jonkman 1919 Hoorn		
Jeanne			Janjaap	Jantien	Paula		Jan Dirk				

In 1934 opent Willem een nieuwe zaak in de Kerksteeg. Hij verkoop daar elektrische artikelen, stofzuigers, radiotoestellen en zo. In het pand daarnaast komt zijn winkel met kinderwagens, poppenwagens, plateel, kookkachels en vele andere artikelen. Het gezin verhuist naar Kerksteeg 15. Twee jaar later alweer een nieuwe zaak: in het pand Nieuwsteeg 31. Het gezin verhuist naar het pand

Marijnus Waerts 1998
(foto M. Rob, WFA)

naast de winkel, nummer 33. In 1940 heeft dochter Willy, pas 19 jaar oud, de baby-afdeling onder haar hoede genomen en zorgt voor een etalage met mooi opgemaakte wiegen en kinderledikantjes. In 1944 trouwt zij met Abraham Jan Nooder, boekhouder van beroep, zoon van de barbier van de Gedempte Turfhaven. Zij verhuizen in 1947 van Volderswaal 20 naar Keern 99. In datzelfde jaar lopen leden van de familie Waerts de Vierdaagse, te weten Willy en broer Dirk (Marijnus). Zijn zij geënthousiasmeerd door hun familieleden Van Wijk? De familie Nooder is in 1948 naar het huis tegenover Avondlicht gegaan waar hij boekhouder was. Na de Tweede Wereldoorlog kwam Marijnus bij zijn vader in de zaak en nam die vervolgens van

hem over. In 1998 sluit hij, hij is dan 74 jaar, zijn winkel in babyartikelen in de Nieuwsteeg waar zestig jaar eerder zijn vader een winkel in haarden en kachels had.

Jan Jonkman, de broer van Herman, geboren in 1853, Aan het Hoofd, wijk 3, trouwt in 1883 met een meisje uit Hoorn, Mina de Lange, dochter van de van oorsprong schipper, later winkelier, tapijthandelaar op de Gedempte Turfhaven Jan de Lange en Alberdina Smit. Zij wonen met hun 13 kinderen op Appelhaven 18.

Jan Jonkman heeft een brandstoffenhandel opgericht. Het bedrijf is gevestigd op de Appelhaven. In 1920 neemt hij de klandizie over van de firma Wed. Offringa. Er is op dat moment een brandstoffencommissie die de distributie regelt.

Twee dochters Jansje en Grietje trouwen met middenstanders in Hoorn en zoon Herman neemt de brandstoffenhandel over.

Karssen

Jansje Jonkman huwt in 1910 met Jan Karssen weliswaar geboren in Harderwijk, maar al sinds 1901 woonachtig in Hoorn. Zijn vader is meubelmaker en woont onder andere op het Grote Oost en in de Gravenstraat. Jan is letterzetter, typograaf en vestigt zich op Gedempte Turfhaven 66, waar hij ook schrijfbehoeften gaat verkopen; later komen daar rookwaren en boeken bij. Daar worden drie zoons geboren en een dochter, Mina in 1921.

Hij heeft bemoeienis met de levering van schoolboeken en het onderwijs. Hij maakt deel uit van de subcommissie voor schoolbezoek en de commissie van Toezicht op het Lager Onderwijs. In 1925 prijst hij samen met andere sigarenwinkeliers in de Hoornsche Ameropa-week panatella's (sigaren) aan. Hij is hét contactadres voor de aanbesteding van het kerkgebouw aan de Eikstraat.

In 1935 opent Karssen een nieuwe boekhandel op de hoek van de Turfhaven en het Nieuwland, adres Nieuwland 1-3. Daar verkoopt hij ook filmrolletjes en verzorgt het ontwikkelen en afdrukken.

Zoon Jacob Pieter (Co) is gehuwd op 12 september 1942 met Jeanne Bloois uit Heerhugowaard en ze gaan op Gedempte Turfhaven 64 wonen. Kort daarna op 13 december overlijdt Jan Karssen op 58-jarige leeftijd. De kantoorboekhandel en handel in rookwaren op nummer 64 gaat over in handen van weduwe Karssen-Jonkman. Zij is later verhuisd naar Gouw 9.

Christine de Regt⁴ schrijft over verschillende wederwaardigheden van de familie Karssen in de oorlog. Een ervaring: *Het is jammer, dat hartelijke mensen dikwijls zulke slechte ervaringen opdoen, zoals de weduwe Karssen van de boekhandel aan de Turfhaven; daar kwamen 's avonds een man en een vrouw bellen, die ze uit medelijden ook 's nachts hielpen, 's morgens vroeg waren ze verdwenen met f 500,- en de inhoud van een linnenkast.*

Over de rol van Co Karssen in de periode 1940-1945 is meer te lezen in boeken en artikelen over de oorlog in Hoorn.

Hij heeft de winkel overgenomen en na de oorlog heeft Giel van der Zel in deze boekwinkel gewerkt, die in 1949 omschreven wordt als Boek- en Kantoorboekhandel annex Type- en Copieerinrichting. Jacob (Co) wordt secretaris van de Hoornse Middenstands Vereniging en lid van het college van Regenten van het Sint Pietershof. In 1976 woont hij in de Siriusstraat. In de jaren zeventig wordt de boekwinkel een Bruna vestiging en uiteindelijk wordt de deur gesloten.

Osinga

De zus van Jansje, Grietje Jonkman, geboren in 1889, trouwt in 1911 met Dirk Osinga. Hij is een zoon van Lammert Osinga en Geertje van der Velden, geboren in Hoorn en reeds eerder gehuwd met Antje Barteling. Zijn beroep is goudsmid. Zij gaan wonen op Italiaanse Zeedijk 12. Ze krijgen vijf kinderen.

Dirk schakelt later om naar opticien en heeft zijn winkel op Grote Noord 87 geopend. Opvallend is dat de juwelierszaken van Hoorn waaronder Osinga allemaal tegelijk sluiten wegens vakantie net na het einde van de oorlog, in juli 1945.

Zoon Jan Dirk, geboren in 1915, wordt fotograaf en heeft later in 1946 zijn bedrijf in het pand naast zijn vader gevestigd, op nummer 89.

In oktober 1942 attendeert hij zijn clientèle op de leuke kinderfoto's die hij kan maken. Nog geen twee maanden later, in december 1942, moet hij gedwongen zijn bedrijf sluiten. Hij is op 25 mei 1943 in Zwolle getrouwd met Derkje (Dicky) Wolf;

zij gaan boven de winkel wonen op 87^{noord}.

Jan Dirk is vooral bekend geworden van de foto's die hij in de Tweede Wereldoorlog in Hoorn vaak clandestien heeft gemaakt. De winkel gaat door en daarvoor zoekt hij in 1943 een flink meisje. In datzelfde jaar kan hij wegens drukte en rantsoenering van stroom zijn klanten niet meer optimaal bedienen. Zijn zaak wordt verplaatst naar Grote Noord 16 en ook daar heeft hij weer een winkelmeisje nodig. In 1946 slaagt hij voor het diploma vakfotograaf als eerste Hoornse fotograaf. In 1947 heropent hij een zeer modern ingericht bedrijf voor fotografie op Grote Noord 89. Een jaar later gaan zij daar boven wonen.

Dirk Osinga, omstreeks 1900

STUUR MIJ EEN BRIEF, OPDAT IK WEET WIE GIJ ZIJT.

Toen de heer Osinga, de bekende Hoornse fotograaf, laatst een Deense vriend op bezoek had, vertelde deze hem, dat in Denemarken de zgn. postzegelfoto's zeer in trek waren. Dit waren foto's ter grootte van een postzegel, die op de brieven werden geplakt.

Wat in Denemarken mogelijk is, moet hier ook kunnen, redeneerde de heer Osinga, vooral omdat zeer veel jongelui met het buitenland corresponderen! Als men correspondeert, wil men natuurlijk graag weten, hoe hij of zij er „uitziet" en daarom stuurt men een foto op. De heer Osinga fabriceert nu zgn. correspondentiefoto's, dit zijn foto's van pasfotoformaat, die men op de brief plakt, en voordeliger zijn dan gewone foto's.

De heer Osinga hoopt hierdoor zijn steentje te kunnen bijdragen tot het onderlinge contact van de jeugd uit diverse landen.

Maart 1949

Zijn zoon Jan Dirk, geboren 8 november 1948, wordt eveneens fotograaf en winkelier in fotografie-artikelen. Hij huwt Geertrude Lysbeth Eilander,

dochter van Pieter Eilander en Barbera Martha Buurs, die eerder in dit verhaal genoemd zijn.

In 2015 sluit hij wegens de veranderingen in de fotografiebranche en het overlijden van zijn vrouw in 2013, zijn bedrijf Foto Osinga.

Advertentie 1918

Het bedrijf Osinga Optiek wordt in 1950 overgenomen door niet-familieleden. De veranderingen in de wereld van de opticiens leiden er toe dat het bedrijf eind 2019 is gesloten.

Oma Sjoukje is vrij jong overleden, in 1877. De drie kleindochters en een kleinzoon Jonkman, die met middenstanders zijn getrouwd hebben opa Jonkman goed kunnen kennen en zijn zich zeker bewust geweest van hun gemeenschappelijke afkomst. Hij overleed in 1905 op 87-jarige leeftijd.

Herman Jonkman

Broer van Jansje en Grietje, geboren in 1893, is in 1918 getrouwd met Elizabeth Johanna Versteeg. Zij is de dochter Simon Versteeg en Elizabeth Catharina van Daalen en afkomstig uit Haarlem. Zij krijgen in 1919 zoon Jan Tonny en in 1928 zoon

Advertentie 1923.
Brandstofhandelaren in
Hoorn werken samen

Opticien Osinga
Grote Noord

Johan. Zij wonen eerst op de Drieboomlaan 30^c, later op de Appelhaven.

Herman treedt in de voetsporen van zijn vader en gaat ook de brandstoffenhandel in, onder de naam firma Jonkman en zoon.

Behalve in hout handelen zij in antraciet en 'prima haardbrandkolen of Duitse smeedkolen' dan wel kolen uit andere Europese landen. Zij breiden het bedrijf uit en het adres wordt Appelhaven 15-18. In 1923 wordt bij de nieuwjaarswensen in de krant ook het adres Venenlaan 68 vermeld. In 1928 wordt de firma alleenverkoper van een bijzondere Duitse antracietsoort.

Vader Jan Jonkman overlijdt in 1924 en Herman zet de zaak voort. Omstreeks 1930 verandert de naam in Jonkman's Brandstoffenhandel N.V.

De naam verandert weer, als in 1950 het bedrijf samen gaat met dat van Tober, tot Tober &

Jonkman N.V. De omschakeling van kolen naar gas zal het bedrijf doen beëindigen. Elizabeth overlijdt in 1969 en ligt op de begraafplaats aan het Keern begraven. Zoon Jan Ton is in 1946 in Hoorn gehuwd met Aaf Mus en in 2003 in Oudenbosch overleden.

Dirk Jonkman

Nog een zoon van Jan Jonkman en Mina de Lange die een bedrijf in Hoorn heeft gehad. Dirk is stoffeerder en heeft een stoffeerderij en matrassenfabriek op

Hoorn, Wed. M. Jonkman— de Lange Alkmaar, S. Bijpost—Jonkman, P. Bijpost. Casper Wijmting, (U. S. A.) A. v. Oosten—Jonkman P. v. Oosten. Hoorn, J. Karssen—Jonkman. J. Karssen. Hoorn, J. Osinga—Jonkman. D. Osinga. Deli, Sumatra, (Ned. Indië) J. Jonkman.	Groningen, P. Jonkman. H. Jonkman—Kerstens Hoorn, H. Jonkman. E. Jonkman—Versteeg Amsterdam, M. Jonkman. Hoorn, D. Jonkman. J. Jonkman— Jongh Visscher. A ^a . Jonkman. Alb. Jonkman en Kleinkinderen.
--	--

het Nieuwland, nummer 18. Hij is getrouwd met Johanna Antonia Jongh Visscher. Zij krijgen vier kinderen. Zij zijn naar Alkmaar gegaan en daar in 1969 resp. 1984 overleden.

In de overlijdensadvertentie van vader Jan Jonkman van 1924 staan de families bij elkaar.

Het is niet bekend maar zeer wel denkbaar dat er geregeld familiebijeenkomsten bij opa en oma op adres Venenlaan 68 hebben plaats gevonden, waar de verschillende generaties elkaar ontmoetten. Jan Dirk Osinga wist wel van de verwantschap met boekhandel Karssen en de brandstoffenhandel en de kistenfabriek Jonkman, maar de andere familierelaties waren hem onbekend; hij wist zelfs niet dat zijn echtgenote Trudy Eilander in de verte aan hem was verwant.

De aange trouwde mannen en vrouwen hebben andere beroepen en bedrijven in de familie

gebracht. Zo komt er een brood- en koekbakker, een borstelmaker, een koopman en handelaar in aardewerk, een brandstoffenhandelaar, een stoffeerder/matrasmaker, een metaalbewerker, typograaf, boekhandelaar, goudsmid, opticien, fotograaf en een stukadoor, kunstenaar en een musicus in de familiekring van Jonkman en De Lange voor.

Weduwe Mina Jonkman-de Lange gaat in 1931 naar Alkmaar. Later is zij teruggekomen naar Hoorn en daar in 1943 overleden. Er is heden ten dage geen graf van haar en haar man meer te vinden.

Lückens

Even terug naar Sjoukje Buitenhof en Jan Jonkman. Het gaat niet om wat we als een echte middenstander beschouwen, maar wel om een vermeldenswaardige afstammeling.

Een zoon van Sjoukje en Jan, Dirk Jonkman, kistenfabrikant van beroep, is de schoonvader van kunstenaar Gerard Heinrich Lückens, gehuwd met Sophia Jonkman.

Haar vader Dirk Jonkman is geboren in 1860, trouwt in 1882 met de Hoornse Dina Siewerts, dochter van goudsmid Johannes Josephus en Anna Koops. Zij wonen na hun huwelijk op het adres Kruisstraat 18. De Hoornsche Kistenfabriek is ontstaan nadat Dirk het bedrijf van C. Grafdijk heeft overgenomen.

Dirk overlijdt op 7 januari 1925. 'Te dezer stede is na een langdurige ziekte overleden de heer

Gerhard Lückens
(bron WFA)

Advertentie 1921

Staking 1922

D. Jonkman, in leven lid der Kamer van Koophandel en brandmeester-generaal. Diens verdiensten in deze laatste functie werden in de laatste Raadszitting door den burgemeester nog gememoreerd.'

Hun oudste dochter Sophia uit 1883 huwt in 1907 de zoon van Hermann Gerhard Lückens en Caroline Dorothee Justine Hanne Hamann, te weten Gerhard Heinrich Lückens, geboren in 1882 in Hoorn. Vader en zoon Lückens zijn stukadoor van beroep. Gerhard ontwikkelt zich tot kunstenaar, is medeoprichter van Oud Hoorn en

Echtpaar Jonkman-
Versteeg 1946, foto:
J.D. Osinga, (Bron: WFA)

Sake Poppes Buitenhof 1821 Gorredijk, broodbakker 1891 Veenhuizen	X 1845 Leeuwarden	Trijntje Jans van Asperen Ten Boer 1818 Leeuwarden 1869
	I	
Jantje Sakes Buitenhof 1846 Leeuwarden 1924 Hoorn	X 1873 Hoorn	Cornelis van Riel 1844 Hoorn kantoorbediende 1933 Hoorn
	I	
Johanna van Riel 1875 Hoorn kantoorbediende Hoorn 1949	X 1894	Adriaan Hendrik Pieter Bindervoet van Nahuijs 1865 Indië militair 1904 Hoorn
	I	
Jannetje Cornelia Bindervoet van Nahuijs 1896 Hoorn pianolerares 1975 Hoorn	X 1922 Hoorn	Gerardus Hendrik Boedijn 1893 Hoorn musicus 1972 Hoorn
	I	
Elsa 1924 Hoorn		Hans 1926 Hoorn

maakt deel uit van het eerste verenigingsbestuur. Zij hebben vier kinderen gekregen. Gerard Heinrich is in 1942 overleden; zijn vrouw Sophia Jonkman is in 1934 in Alkmaar.

Gerard Boedijn

Voor zijn afstamming moeten we terug naar de broer van Sjoukje Buitenhof, Sake, zoon van Poppe Jolles Buitenhof en Jantje Sijtzes. Sake Poppes Buitenhof is in 1821 geboren in Gorredijk, van beroep broodbakker, net als zijn vader. In 1845 is hij gehuwd in Leeuwarden met Trijntje Jans van Asperen uit Ten Boer en zij krijgen negen kinderen. Na het overlijden van Trijntje Jans van Asperen in 1869 te Leeuwarden blijft Sake achter met negen kinderen waarvan de oudste, Jantje, 23 jaar is en de jongste slechts 6 jaar.

Vader Sake woont een korte tijd in Hoorn en hertrouwt in 1871 in Enkhuizen met Cornelia Aarhuis. Hij komt met een aantal van zijn kinderen in Enkhuizen wonen en exploiteert een bakkerszaak in de Torenstraat, maar gaat een jaar later naar Amsterdam. Het gaat daar niet goed met hem; hij wordt veroordeeld wegens bedelarij en overlijdt in 1891 in Veenhuizen.

Oudste dochter Jantje Buitenhof, geboren in 1846, heeft inmiddels een kantoorbediende in Hoorn leren kennen en trouwt in 1873 in Hoorn met Cornelis van Riel, zoon van aannemer Johannes van Riel en winkelierster Naatje Baart. Zij wonen op Grote Oost 40.⁵

Een andere dochter van hen, Catharina Buitenhof, is gehuwd met een kleinzoon van Homme de Vries en Bontje Buitenhof (zie hiervoor).

Dochter Johanna van Riel, geboren in 1875, die hetzelfde beroep heeft gekozen als haar vader namelijk kantoorbediende, treedt in 1894 in het huwelijk met Adriaan Hendrik Pieter Bindervoet van Nahuys, geboren in Nederlands-Indië, van beroep sergeant-majoor der infanterie. Zij wonen op het Grote Oost 72. Hij is jong overleden, in 1904. Johanna van Riel woont haar laatste jaren in het Sint Pietershof, waar zij in 1949 overlijdt.

Op 20 april 1896 is hun dochter Jannetje Cornelia geboren. Zij wordt pianolerares en in de muzikwereld ontmoet zij haar latere echtgenoot Gerard Hendrik Boedijn, die in 1893 op het Grote Oost is geboren. Hij is de jongste zoon van Arie Boedijn, geweermaker en Jacoba Cornelia de Bruijn.

Zij treden regelmatig samen op. In het jaar dat zij trouwen, in 1922, geven zij onder meer in Hoorn een sonaten-middag, waarbij zij piano speelt en hij viool. Overal in het land verzorgen zij concerten en muziekmiddagen. Zij krijgen een dochter en een zoon. Gerard overlijdt in 1972 en Jannetje in 1975. Of de familie Bindervoet van Nahuys en de aangetrouwde Boedijn zich bewust zijn geweest van de gemeenschappelijke voorvader Poppe Jolles Buitenhof uit Gorredijk en de relaties met tenminste vijf Hoornse middenstanders en bedrijven en de kunstenaar/stukadoor Lückens, veelal via de vrouwelijke lijn, is de vraag.

1 Dit artikel is een bewerking van het artikel dat Janna Chun-Selie in 2019 heeft gepubliceerd in het blad van de genealogische vereniging NGV, afdeling Koggenland. Dank voor haar bereidheid en medewerking.

2 Janna Selie: ik heb nog meer Friese voorouders die in dezelfde periode als turfschippers in Hoorn terecht zijn gekomen. Buursma met zijn Friese vrouw Oukje Koster en Mensinga en zijn uit Hoorn afkomstige vrouw Maria Peereboom.

3 Femke Uiterwijk, Van Wijk, weer een Hoornse zaak die verdwijnt, artikel op website Oud Hoorn. <https://www.oudhoorn.nl/bedrijven/vanwijk/>

4 Kerkmeijer-de Regt, Chr. Hoorn in de verdrukking, heruitgave 2016.

5 Zie kwartaalblad VOH 1987 nr. 2, blz. 48 E.E. Hemmer, Mensen van toen.

STADSBEELD

restauraties, wijzigingen en verval

JAAP VAN DER HOUT

Een parel voor Hoorn

Onlangs heeft Intermaris 32 nieuwe woningen in de Johannes Poststraat en Pater Bleijsstraat in gebruik genomen. Bij de planvoorbereiding waren er in Hoorn geluiden te horen die pleitten voor renovatie in plaats van sloop en vervangende nieuwbouw. De gesloopte woningen zijn in 1951 ontworpen door het Architectenbureau C.D. van Reijendam en H.J. Hermans. C.D. van Reijendam is de zoon van de beroemde gemeentearchitect van Hoorn (1900-1905), Johannes van Reijendam. Nu de nieuwe woningen zijn opgeleverd komen wij tot de conclusie dat dit plan de nieuwe Parel voor Hoorn verdient. Het ontwerp van SUM+ architecten uit Hilversum heeft geresulteerd in een woningcomplex met een eigentijdse aanvulling op de wederopbouwperiode en passend in de omgeving. De ontwerpvisie is ingegeven door de 50er jaren-architectuur van de wijk. Stijlkenmerken zoals bijzondere metselwerkverbanden en lage kapvormen verwijzen naar de jaren '50 architectuur.

Een bijzondere vermelding verdient Maarten Hömann, projectmanager bij de gemeente Hoorn. Hij heeft ervoor gezorgd dat de monumentale esdoorns de bouw hebben overleefd, het vrachtverkeer moest via de zijkant het bouwterrein benaderen en op de boomwortels mochten geen bouwmaterialen worden opgeslagen.

Situatie 2016

Achterom 55

Het betreft een aanvraag voor het realiseren van een B&B en het wijzigen van de zij- en achtergevel van dit beeldbepalende pand. Aan de achterzijde wordt een plat afgedekte uitbreiding gerealiseerd. De monumentencommissie constateert dat de ruimtelijke kwaliteit niet in het geding is.

Achterom 98

Dit beeldbepalend bedrijfspand wordt omgebouwd naar drie woningen. Het gaat om een voormalig pakhuis van vijf bouwlagen met een midden travee met voorheen openslaande deuren. De monumentencommissie waardeert dat de aanpassingen minimaal blijven.

Dorpsstraat 151

Het betreft de bouw van een nieuwe woning met berging. De bestaande woning wordt gesloopt. De woning bestaat uit een samengesteld volume van één bouwlaag met afgeknot schilddak, aan de rechterzijde een verbijzondering van de entreepartij met een gevelsprong. De commissie acht de woning nog te weinig passend in het lint. Wordt vervolgd.

Drieboomlaan 195

Het betreft een preadvies voor uitbreiding van een vrijstaande woning aan de achterzijde. Uitgangspunt is een uitbouw op de verdieping door middel van een verlenging van de kap met 6 meter. Door de kap te verlengen neemt de uitbouw dezelfde vorm aan als het hoofdgebouw.

Grote Noord 39

T.b.v. extra wooneenheden worden op dit beeldbepalende pand dakkapellen op het linker- en rechterdakvlak geplaatst. Team Erfgoed heeft geconstateerd dat op de eerste verdieping een compleet interieur uit de jaren '20 aanwezig is. Het interieur geniet geen beschermde status en zal worden verwijderd. De monumentencommissie betreurt het dat het waardevolle interieur niet wordt meegenomen in de planvorming.

Grote Noord 65

Op de verdieping van het winkelpand aan het Grote Noord, dat is aangewezen als beeldbepalend pand, worden twee appartementen gerealiseerd en in het achterhuis aan het Achterom, dat

is aangewezen als rijksmonument, wordt één appartement gerealiseerd. De gezamenlijke entree naar de appartementen aan het Grote Noord bevindt zich aan het Achterom. De commissie ziet een definitieve aanvraag met belangstelling tegemoet.

Keern 153

Het betreft een aanvraag voor de bouw van een woning aan het lint. De woning kenmerkt zich door een traditionele vormgeving bestaande uit één bouwlaag met zadeldak met de nokrichting parallel aan de straat. De welstandscommissie acht het plan passend, het voldoet naar haar mening aan redelijke eisen van welstand.

Kleine Noord 27

Het betreft een preadvies voor het realiseren van een appartement op de zolderverdieping van een pand dat is aangewezen als beeldbepalend pand en bouwhistorisch waardevol is. In het voordakvlak wordt een glasdak aangebracht. De monumentencommissie kan zich niet vinden in deze geforceerde oplossing. De binnenstad van Hoorn kenmerkt zich door het tamelijk gesloten dakenlandschap waar vaak veel aandacht aan besteed is.

Nieuwsteeg 18

Dit plan omvat het wijzigen van de pui in de voorgevel, het plaatsen van een dakkapel, het vervangen en vergroten van de uitbouw aan de achterzijde en het splitsen van het pand. Het pand is aangewezen als beeldbepalend. De monumentencommissie adviseert om in de bovenlichten van de pui raamhout toe te passen.

Nieuwsteeg 47-49-51

Het betreft het aanbrengen van een aantal gevelwijzigingen t.b.v. wonen boven winkels bij drie aaneengesloten panden. De panden op nr. 47 en 49 bezitten bouwhistorische waarde. Tussen nr. 51 en nr. 49 wordt een gat in de muur gemaakt en de ramen worden vervangen conform bestaand. Bij nr. 51

wordt een nieuwe winkelpui geplaatst geïnspireerd op de oorspronkelijke winkelpui. De monumentencommissie spreekt van een ingetogen plan.

Veermanskade 5

Splitsing van een rijksmonument in 2 appartementen. Op de begane grond wordt een pui aangebracht, op de verdiepingen vinden geen wijzigingen plaats. De entreehal op de begane grond blijft in gebruik als toegang tot de studio op de begane grond en de bovenwoning. De monumentencommissie constateert dat er geen monumentale onderdelen geschaad worden.

Venenlaan 36

Het betreft een aanvraag omgevingsvergunning voor het isoleren

en wijzigen van de gevel van een woning die deel uit maakt van een dubbel woonhuis. De gevel krijgt dezelfde kozijnindeling als de gevel van het naastgelegen pand op nr. 38, maar dan gespiegeld.

Visserseiland 185

Dit plan omvat het vergroten van de bestaande dakkapel bij een hoekwoning. De zijwanden worden bekleed met trespa in de kleur wit en de draaiende delen worden uitgevoerd in de kleur antraciet. Het plan voldoet aan de criteria uit de gemeentelijke welstandsnota.

Westerdijk 27

Het betreft een aanvraag voor een dubbel dakraam in het voordakvlak en een extra gevelopening op de eerste verdieping in de linker zijgevel. Gezien het redelijk recente bouwjaar en de atypische doorsnede heeft de commissie in dit specifieke geval geen bezwaar tegen het plaatsen van een dakraam in de tweede lijn.

Westerblokker 71

Voor dit gemeentelijk monument is een plan gemaakt voor het vergroten van de woning aan de achterzijde en het vergroten van de bestaande dakkapel. Het betreft een tuinderswoning uit 1910, gebouwd in eclectische stijl. De monumentencommissie staat positief tegenover het plan.

Westerblokker 128

Een preadvies voor het uitbreiden van een woning. De kap wordt naar achteren toe verlengd over de bestaande plat afgedekte aanbouw en op het rechter zijdakvlak wordt een dakkapel geplaatst. Het plan voldoet, naar de mening van de monumentencommissie, op hoofdlijnen aan redelijke eisen van welstand.

VERLEDEN & HEDEN

WILLY WIGGELAAR

Cosy

In 1971 koopt makelaar Joop Schouten het pakhuis dat door Welkers wordt gebruikt als opslag op de hoek Gedempte Turfhaven-Nieuwland en begint daar een snackbar. Hij noemt het Cosy, dat gezellig of knus betekent. Al gauw blijkt hij niet echt een horecamaan te zijn. Ton en Liesbeth Kuppens, die vanuit Schinnen naar Schagen zijn verhuisd, nemen een jaar later de zaak over. De snackbar staat bekend om de grillplaat waar hamburgers en uien op worden gebakken. Ook de krukken aan de bar, die om hun as kunnen draaien, staan veel mensen nog in het geheugen gegrift. Het grote terras aan de zuidkant is geliefd bij het winkelend publiek.

In 1975 wordt Kuppens eigenaar. In de vroege ochtend van dinsdag 7 september 1976 breekt er brand uit bij het pand van Cosy en het naastgelegen pand van Fred de Vries. Ton Kuppens komt onmiddellijk vanuit Schagen naar Hoorn en ziet de vlammen metershoog uit de panden komen. Hij gaat niet bij de pakken neerzitten. Een half jaar later staat er een nieuw pand. De bovenwoning is nu bij de zaak getrokken. Cosy is geen snackbar meer. Ton noemt het Grillroom Cosy. Hij serveert de friet

op een bord in plaats van in een zakje. Zo is er duidelijk onderscheid.

In 1992 worden zijn dochter Nicolet en echtgenoot Peter medevennoot. Ton wordt docent op de Technische School in Hoorn. Hij is nog wel elke zaterdag in de zaak aanwezig. Een jaar later komt Peter ook in de zaak werken. Er volgt een grote verbouwing. Het pand wordt grondig aangepakt. Er komt een leuk torentje op de hoek, het restaurantgedeelte wordt uitgebreid en het wordt Brasserie Cosy. In 2001 nemen zij het bedrijf van Ton over. In 2009 zoekt de RABO-bank een locatie in het stadscentrum. Het oog valt op

het pand van Cosy. Peter en Nicolet stoppen met de Brasserie en verhuren het aan de bank. Als de bank het pand in 2014 verlaat, grijpen René en Paola Stam de kans met beide handen aan. En zie: op één van de mooiste locaties van Hoorn staat weer een brasserie met een terras van bijna 100 stoelen. Het is goed vertoeven daar op dat hoekje.

In 2020 overlijdt Ton Kuppens. Het is druk bij de condoleance. De Horinezen en de leerlingen van de Technische School hebben de Limburger voorgoed in hun hart gesloten.

Lidmaatschap:

Minimaal €22,50 per jaar, incl. Kwartaalblad
Gezinslid: €12,- per jaar
Lid voor het leven:
Ouder dan 45 jaar: eenmalig €630,-
Ouder dan 55 jaar: eenmalig €450,-
Ledenadministratie: leden@oudhoorn.nl
Contributie: NL92 INGB 0000 7229 54

Het lidmaatschap geldt voor een heel kalenderjaar. Lidmaatschap uiterlijk één maand voor einde kalenderjaar schriftelijk opzeggen.

Losse nummers:
leden: €4,50
niet-leden: €6,-
NL86 INGB 0002 1448 88

Redactie:

Jacq Entius, Chris Holman
Ben Leek, Wally Ooms,
Egbert Ottens, Hans Rijswijk,
Christiaan Schrickx,
Femke Uiterwijk,
Willy Wiggelaar

Redactieadres:

E.S. Ottens,
Renoirhof 155, 1628 XC Hoorn
e-mail: redactie@oudhoorn.nl

Copyright:

Gehele of gedeeltelijke overname van teksten en/of illustraties uit dit blad is alleen toegestaan na toestemming van de redactie

Productie:

Van Vliet Printing B.V.
Verlengde Lageweg 1
1628 PM Hoorn

